

Összefogás a vidékfejlesztés érdekében az EU-s csatlakozás folyamatában

A gazdasági szekció 2004-ben egy nagyon időszerű és a Civil Fórum témájával összhangban lévő tematikát választott: *Összefogás a vidékfejlesztés érdekében az EU-s csatlakozás folyamatában*. A szekció keretében elhangzott nagyon érdekes és hasznos információkat szolgáltató hét előadást a szekcióban folyamatosan résztvevő 30–35 személy rendkívüli érdeklődéssel követte. A színvonalas előadásokat komoly szakmaiság jellemezte.

Az előadók több szempontból és különböző oldalakról közelítették meg a vidék problematikáját, tárgyalták a szövetkezetek szerepét, illetve elemezték a különböző EU-s támogatási programokat. Egy dologban azonban mindenki egyetértett: gondolatainkat a politika felé kell eljuttatnunk. A szekció keretén belül több előadó feltette a kérdést, hogy veszélyezteti-e tájainkat, a vidéket az európai uniós csatlakozás?

Bemutatásra került egy francia példa, mely azt elemezte, hogy a csatlakozó országokban a periurbánus zónákban megőrizhető-e a klasszikus falukép a hihetetlenül gyorsan modernizálódó és kertvárosiasodó településeken, illetve megmenthető-e a végleges hanyatlástól a nagy agglomerációktól távoli, gyéren lakott vidékek kis falvai? Nagy problémát jelent a mezőgazdasági ingatlanok belső keresletének élenkülése, elsősorban a nem mezőgazdasági termeléssel foglalkozók, a városiak körében. Jelentős a külföldiek ingatlanszerzése is. El kell kerülni, hogy olyan visszafordíthatatlan folyamatok induljanak el ezen a téren, amelyek jövőtehetetlenül károsítják a jövőbeli megélhetést biztosító környezetet.

Az előadók hangsúlyozták, hogy elengedhetetlen a települések és azok civil szervezetei közötti nagyon szoros együttműködés, a közös tervezés, mivel hosszú távú területfejlesztési koncepciókat nem tudnak megalkotni a szomszédai ellenében vagy azok megkérdezése nélkül.

Szó esett annak szükségességéről, hogy – a gazdasági és társadalmi feltételrendszerhez alkalmazkodva – az alaptevékenység mellett kiegészítő tevékenységeket is kell választani, amelyekkel a vidéken élő családok életszínvonala biztosítható, a vidéki élet és a helyben maradás vállalható. Ezek közül a tevékenységek közül kiemelhető a vidéki turizmus, a földrajzi eredetvédelemmel ellátott és magas hozzáadott értéket képviselő élelmiszerek előállítás, a közvetlen termelői értékesítés arányának növelése, különlegességek termelése, vagy ezek ötvözése a klasszikus mezőgazdasági termeléssel. A földrajzi ere-

detvédelemmel ellátott termékek termelése javítja a vidék népességmegtartó erejét és a gazdaságok életképességét, hozzájárul a kulturális örökség és a környezet megőrzéséhez.

Az az általános vélemény kísérte végig a szekciót, hogy a vidék helyzete folyamatosan rosszabbodik, nem javul. Az előadók általában a negatívumokat mutatták be, hiszen mint elmondták, az EU mindig csak a pozitívumokat mondja, aki mást mond, annak szakmai képességeit megkérdőjelezik.

Megtudhattuk, hogy a táj autonóm organizációs jellegét veszélyeztetik a beavatkozások, mely az EU-kapcsolatok eredménye. Lantos Tamás hangsúlyozta, hogy véleménye szerint a táj autonóm organizációként viselkedő nyílt rendszer. Az ember és az emberi közösség a táj része, és így viselkedése alárendelődik a tájnak mint egésznek. A táj alakulása – legalábbis a Kárpát-medencében – az évezredek emberi tevékenység hatására (is) formálódott és nyerte el végül a jelenlegi állapotát. Az ember olyan rész a tájban, amely meghatározó módon képes a táj működését, fejlődését segíteni, és ugyanilyen meghatározó módon képes azt gátolni is. Az ember a tájban csak közösségként képes betölteni a funkcióját. Ahogyan egy ökoszisztéma alapegységei nem az individuumok, hanem a populációk, úgy egy táj alapegységei az élő közösségek, hangsúlyosan beleértve – a táj léptékének megfelelő méretű – emberi közösségeket is. A gazdaság a tájprodukciónak része, amely alárendelődik a táj teljes produkciójának.

A tájgazdálkodás sajnos hiányzik az EU-programokból.

Az előadók szerint nagyon fontos megvizsgálni azt a tényt, hogy az EU hogyan hat a tájra és a közösségre. Az EU sok pénzt fordít a közösségfejlesztésre, de sajnos nem hatékony módon teszi ezt. A támogatások néhány előnyt és számtalan hátrányt eredményeznek, melyek közül a legfontosabbak az emberek közötti versengés, az egyenlőtlenség, bizalmatlanság, családok növekedése. A támogatási feltételek hazudni, csalni kényszerítik a pályázókat. Erre példa az önrész biztosításának szükségessége. És mindennek a következménye az erkölcsi és közösségi rombolás.

A szekció egy másik iránya a szövetkezetek kérdéskörének vonalát követte. Dr. Szabó Zoltán előadásából megtudhattuk, hogy milyen irányban változik és milyen erőviszonyok mentén az EU agrárpolitikája, vagyis milyen EU-hoz csatlakozik Románia. Továbbá elmondta, hogy mit tekintenek szövetkezetnek az EU korábbi tagállamai, és mit jelent a 25 tag-

államra történő bővítés. Az EU-nak nincs szövetkezeti törvénye, a nemzeti szintű szabályozás érvényes. Az eddigi harmonizáció hiánya ugyanakkor nem jelent eltérő szövetkezeti rendszert, hiszen a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége által elfogadott alapelvek a történetileg kialakult eltérések mellett is viszonylag egységesen érvényesültek a 15 korábbi tagországban.

Somai József kihangsúlyozta, hogy Romániában a falu mentőöve a szövetkezetesítés. Egyelőre nincs kire bízni a termékpályákat, falun nincsenek struktúrák, maradt a 15 éves stagnálás a gazdasági viszonyokban. Mai napig fennáll a parcellás gazdálkodás konzerválása. Somai határozottan állítja, hogy a falu veszélyeztetett, egyetlen esélye a szolidaritás. Ha az EU-s csatlakozásig nem cselekszünk, a falu pusztá lesz, az elvándorlás megerősödik. Romániában még nincs jóváhagyott szövetkezeti törvény, a posztkommunisták félnek a decentralizálástól. EU-s támogatásra a vidék nem igazán számíthat, mivel nem történt meg a felkészítés a támogatások fogadására (oktatás, képzés). Az RMKT a szövetkezeti intézményrendszert látja megol-

dásnak. Ezért partnereket keres a szövetkezetek visszaállításához szükséges lépések előrehaladásához: a törvény jóváhagyásában, oktatási intézmények munkájának segítségével, szervezésben.

A szekciómunkálatok utolsó két előadása a vidéket támogató EU-s programokat mutatta be, hangsúlyt fektetve a LEADER+ és SAPARD programokra. A LEADER program kulcsszava a kapcsolat, partnerség, együttműködés a civil szféra, politikum és gazdaság között.

A szekció munkálatait eredményesnek tekinthetjük, ezt bizonyítja a számos hozzászólás, mely szintén az összefogásra ösztönzött, illetve az a tény, hogy számos partnerségi kezdeményezés hangzott el a résztvevők részéről. Továbbá sokan fontosnak tartották s igényelték, hogy a szekció munkálatainak eredményeit üzenetként továbbítsuk a politikum, sajtó és egyéb érdekelt intézmények, szervezetek és személyek felé. Ebben az első lépés az, hogy az RMKT a *Közgazdász Fórum* című lapjának jelen számában közli a szekció előadásait.

Ciotlăuş Jutka,

a gazdasági szekció moderátora

Falufejlesztés- és felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése. Alternatív jövedelemszerzést biztosító mezőgazdasági tevékenységek fejlesztésének szükségessége az EU-hoz való csatlakozás folyamatában.

SOMOGYI NORBERT¹

A közelmúltban számos, a francia vidék jövőjét meglehetősen sötéten látó elemzés, tanulmány látott napvilágot. Noha a mezőgazdaság és a vidéki tevékenység a francia kulturális örökségnek nagyon fontos és jelentős része, ám ennek megőrzése a mai kor gazdasági és társadalmi feltételei között egyre nehezebb. Franciaországban a falufejlesztés az elmúlt hatvan év kelet-európaiktól teljesen eltérő társadalmi és gazdasági történései és fejlődése miatt napjainkban egész másként mérül fel, mint bárhol a néhai „szovjet blokk” mára EU-taggá vált vagy hamarosan azzá váló országaiban. Az ötvenes években útjára indult európai eszme és az azt követő hatalmas változások ugyanis a francia falvakat és azok lakóit egészen mássá formálták, mint amilyenek mi a sajátjainkat ismerjük. Noha itt is nagy a különbség a legtöbb falu és a városok között,

mégis azt mondhatjuk, a vidéki életszínvonal mellett az ott élőkben a címben felvetett problémák azt jelentik, hogy: a periurbánus zónákban megőrizhető-e egyáltalán a klasszikus falukép a hihetetlenül gyorsan modernizálódó és kertvárosiasodó településeken, illetve megmenthetőek-e a végleges hanyatlástól Franciaország nagy agglomerációktól távoli, gyéren lakott vidékeinek kis falvai.

Ennek megértéséhez vissza kell mennünk a történelemben a XIX. század végére, és át kell tekintenünk napjaink történéseit is.

Gazdaságföldrajzi és szociális háttér, az ezzel összefüggő törvényalkotási feladatok

Franciaországban a XIX. század végén még közel hatmillió, főleg önellátásra termelő kisgazdaság létezett, a mezőgazda-

¹ Magyar Köztársaság Nagykövetsége – Ambassade de Hongrie
Mezőgazdasági szakcsoport hivatala
140, avenue Victor Hugo
75116 PARIS, France
e-mail: agriculture@ambhongrie.org

ságból ennél sokkal több „aktív foglalkoztatott” élt. A lakosság a hatalmas gyarmatbirodalom ellenére a szállítás fejletlensége miatt még nem ismerhette azt az árubsóséget és sokféleséget, mint manapság. Viszont a gazdaságok lassú koncentrációja, a birtokszám csökkenése már akkor ismert jelenség volt, és a gazdasági válsággal – amikor nagyon sok francia (főleg baszk) kisparaszt a kivándorlás mellett döntött – a folyamat felgyorsult. Az 1930-as években elkezdődött a szövetkezetek szerveződése és a szövetkezeti forma megerősödése is. Ez azonban nem fékezte a folyamatot, sőt, a jól működő szövetkezetek tagjai, jobb anyagi körülmények közé kerülve, maguk is elősegíthették ezt a folyamatot, felvásárolva a szomszédos gazdaságokat.

A második világháború végére a gazdaságok száma kétmillióra, a mezőgazdasági aktív foglalkoztatottak száma négymillióra csökkent, és a csökkenés folytatódott a háború után nagyon komoly élelmiszerhiánnyal küszködő országban. Ezt a jelenséget az Európai Gazdasági Közösség megalakulása, az első közös agrárpolitika megszületése és a technikai fejlődés sem törte meg. A birtokszám 1976-ra 1,3 millióra (2 millió aktívval), az 1980-as évek elején a lélektanilag is fontos egymillió alá csökkent – 2004-ben már csak alig hatszázezer gazdaság van Franciaországban, számuk évente körülbelül tízezerrel csökken. Míg azonban az '50-es évekig a csökkenés elsősorban az aktuális társadalmi és gazdasági folyamatok természetes következménye volt, az 1960-as évektől kezdődően – az első mezőgazdasági orientációs törvény hatására – már a politika is támogatta a birtokkoncentrációt, a gazdaságok átlagos méretének növelését és a gazdálkodók átképzését és más gazdasági ágazatokban való elhelyezkedését. Csak a hetvenes évekre született meg a felismerés, hogy az elvándorlás mellett a fiatal gazdálkodók letelepedését is ösztönözni kell. Ez azt jelentette, hogy 1973-tól a hegyvidéki területeken, 1976-tól pedig már bárhol az országban letelepedő fiatal gazdálkodók letelepedési támogatást vehettek igénybe. Ez a támogatás azonban az elvándorlás ösztönzésével szemben valós elsőbbséget csak a kilencvenes évek második felében kapott.

Az 1945 után hihetetlen fejlődésnek induló francia mezőgazdaságtól az ötvenes-hatvanas években a társadalom főként azt várta el, hogy olyan mennyiségben, minőségben, de legfőképpen elérhető áron állítson elő élelmiszert, hogy mindörökké elfelejthessék a háború utáni élelmiszerhiányt, a jegyrendszert, és az ország oly mértékben önálló legyen, hogy semmilyen külső függés ne veszélyeztesse az emberek ellátását. Az 1960–62-ben született mezőgazdasági orientációs tör-

vény egyik fő célkitűzése is az volt, hogy a mezőgazdaság birtokstruktúráját és termelési szerkezetét ezeknek a céloknak megfelelően alakítsa át – ezt segítette a klasszikus – birtokátadáshoz kötött – előnyugdíjrendszer is. Ekkor alakultak meg a földalpok, az ún. SAFER-ek. A földpiac felügyelete mellett segítették az egyes régiók közötti mobilitást is, hiszen történelmi és gazdasági okok miatt egyes régiókban kisebb, másokban nagyobb volt a gazdálkodók száma a kívánatosnál. A földalpok a „gazdahiánnyal” küszködő vidékeken igyekeztek olyan birtokokat kialakítani a nyugdíjba vonulóktól átvett területeken, melyek vonzóak voltak a más régiókban jelentkező fiatalok számára. Szintén erre az időre datálható a CNASEA,² azaz a nemzeti mezőgazdasági birtokstruktúra-fejlesztési szervezet, mely az életképesebb mezőgazdasági birtokok kialakulását volt hivatott segíteni a hasonló profilú, de az 1901-es egyesületi törvény alapján szerveződő megyei civil egyesületekkel, az ADASEA-kal.³ Ez a korszak gyakorlatilag 1987-ig tartott, a háború vége óta eltelt időben megfeleződött a gazdaságok száma, miközben méretük megnőtt, termelékenységük megsokszorozódott.

A folyamatosan változó közgazdasági és szociális feltételrendszerben az utóbbi években egyre csökken a termelők nyeresége, és a fiatal gazdálkodók pályakezdését segítő támogatások ellenére a francia gazdálkodói réteg nem újul meg, évente körülbelül tízezerrel fogy a gazdatársadalom. Ez pedig a falvak fejlődése – sőt egyáltalán megmaradása – szempontjából kritikus tényező. Ezért egyre nagyobb kihívás mind a gazdák, mind a szak-államigazgatás részéről egy olyan szabályozórendszer megalkotása, mely lehetővé teszi a folyamatos megújulást, a gazdálkodáshoz kapcsolódó szakmai és gasztronómiai örökség megőrzését, ugyanakkor biztosítja a vidék népességmegtartó erejét, megszünteti az elvándorlást és a vidék képletesen – elsősorban szociális értelemben vett – elsvatagosodását.

A problémák nagyon sokrétűek, de talán az egyik legfontosabb a földárak alakulása és az ezzel kapcsolatos társadalmi változások összessége. A francia ingatlanpiacon az utóbbi időben jelentősen megemelkedtek a mezőgazdasági jellegű ingatlanok árai, ám ezek még mindig elmaradnak néhány szomszédos ország ingatlanáraitól. Az okok közül az egyik legjelentősebb a belső kereslet élénkülése, elsősorban a nem mezőgazdasági termeléssel foglalkozók, a városlakók körében. Közülük egy bizonyos tehetősebb réteg akár csak kikapcsolódás, akár végleges letelepedés szándékával „menekül” a nagyvárosokból. Jelentős a külföldiek ingatlanszerzése is, itt első-

² www.cnasea.fr

³ www.adasea.net

sorban néhány különösen „felkapott” megye érdemel említést – pl. Dordogne (hollandok, angolok), a Cote-d’Azur megyéi (de különösen Nice és Cannes környéke – oroszok!), az északi megyék (németek, angolok), a két Szavoja (svájciak). Ehhez társul a nagy agglomerációk körüli ún. „periurbánus zónák” növekedése annak minden szociális feszültségével együtt, valamint olyan – egyelőre még csak időszakos – probléma, mint a gazdálkodók és a lakosság hozzáférése a véges vízbázisokhoz, különös tekintettel az aszályos időszakokra. El kell kerülni, hogy olyan visszafordíthatatlan folyamatok induljanak el ezen a téren, amik jövőre károsítják a jövőbeni megélhetést biztosító környezetet.

A témával kapcsolatosan a legkülönbözőbb szervezetek és társadalmi csoportok képviselői fejthették már ki véleményüket, a legnagyobb mezőgazdasági szakszervezeti tömörülés, az FNSEA,⁴ a francia agrárkamara, azaz az APCA⁵ stb. Szerintük a fő problémák – amelyek miatt egy hosszú távú, a társadalom érdekeit szem előtt tartó, a pillanatnyi egyéni érdekeken túlmutató vidékfejlesztési koncepciót kell alkotni – a következők:

- ◆ A nagyvárosok közvetlen környezetében is ki kell jelölni és meg kell őrizni az arra alkalmas területeket a mezőgazdasági művelés céljára.
- ◆ A növekvő ingatlanárak csábítása ellenére a jövő érdekében a mezőgazdasági ingatlanokat meg kell tartani eredeti céljuknak megfelelően.
- ◆ Egy kiegyensúlyozott területfejlesztési koncepció értelmében felelősen ki kell jelölni a mezőgazdasági, ipari, rekreációs és lakóövezeti zónákat.
- ◆ Megfelelő anyagi forrásokkal rendelkező helyi vagy regionális területfejlesztési ügynökségeket kell létrehozni és működtetni.
- ◆ Elengedhetetlen a települések és azok civil szervezetei közötti nagyon szoros együttműködés, a közös tervezés, mivel hosszú távú területfejlesztési koncepciókat pl. kistélepülések – de még nagyvárosok sem – nem tudnak megalkotni a szomszédai ellenében vagy legalábbis azok megkérdezése nélkül.
- ◆ A lehető legalaposabban elemezni kell az ingatlanpiaci kereslet felfutásának – és az ennek nyomán kialakuló – „piaci nyomásnak” az okait.
- ◆ Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az ingatlan tulajdonosok szempontjából bizonyos beruházások értéknö-

velő tényezők, a külföldiek ingatlanvásárlása pedig a helyi gazdaságot élénkíti, ami a települések hasznára válik.

◆ A külső beruházások (legyen a beruházó városi vagy külföldi) zöme nem mezőgazdasági jellegű (de sokszor ilyen területet von ki a művelésből), míg a valóban mezőgazdasági beruházások zöme régóta mezőgazdasági hasznosítású ingatlanokhoz köthető.

◆ A gazdálkodás hosszú távú tervezhetősége érdekében nem szabad korlátlan folyást engedni a mezőgazdasági ingatlanok értékesítésének, a gazdálkodóknak legalább minimális garanciákra van szükségük, hogy a társadalom érdekében dolgozhasanak, míg ez spekulatív környezetben nem lehetséges.

◆ A fiatal gazdálkodók messzemenően számítanak a földalapokra, azaz a SAFER-ekre,⁶ hogy a jövőben is elérhető áron jussanak hozzá a megélhetésüket biztosító mezőgazdasági ingatlanokhoz, szükségét látják annak, hogy ezek a szervezetek a földárakat kordában tartsák.

A valóban komoly társadalmi-szociális feszültségeket generáló periurbánus zónákban klasszikus feszültségforrás a gazdálkodók és a „kitelepültek” között az, hogy a városi életviteltől megcsömörlött kiköltöző nem képes elviselni a szomszédságában élő és dolgozó gazdálkodó napi rendszeres tevékenységével járó „környezetterhelést”. A gazdálkodók ezért egyre határozottabban várják, hogy a periurbánus zónákba vagy a kifejezetten mezőgazdasági övezetekbe csak olyanok települhessenek át, akik elfogadják a vidéki élet rendszeres velejárójaként a mezőgazdasági tevékenység kísérő jelenségeit.

A DATAR⁷ (a francia miniszterelnöki hivatal alá tartozó területfejlesztési hivatal) a 2020-as év vidéki Franciaországnak víziójáról.⁸ készített egy tanulmányt, ami részletesen elemzi a már vázolt jelenségeket és azok lehetséges hatását a vidék jövő életére. Tavaly szeptember 3-án Jean-Pierre Raffarin miniszterelnök vezetésével összeült a vidékfejlesztésben érintett miniszterek tanácsa,⁹ hogy megvitassa és elemezze az említett tanulmányt. A francia vidék ugyanis nem jellemezhető többé általános elvándorlással. Bár a vidéki Franciaország természetes szaporulata 1990 óta már negatív – azaz a vidéki lakoságnak 160 ezer fővel kellett volna csökkennie – a mérleg mégis több mint 400 ezres bővülés. Azaz a települések 60%-át érintő, nagyon jelentős kitelepülési hullámmal állunk szemben, ami mögött az 1992 óta magánházak építésére felhasznált 33 ezer hektár vala-

⁴ www.fnsea.fr

⁵ www.apca.chambagri.fr

⁶ www.safer.fr

⁷ www.datar.gouv.fr

⁸ *Quelle France rurale pour 2020? Contribution à une nouvelle politique de développement rural durable* c. anyag a DATAR honlapjáról * pdf formátumban letölthető a „Dossiers” menüpont „Rural” témakörére kattintva

⁹ CIADT – Comité interministériel d’aménagement et du développement du territoire

mikori termőföldet találunk. Ez a folyamat nem érint egyformán minden megyét, különösen terhelt pl. Dordogne, Lot és Hérault megye. Egyébként 1962–1999 között a periurbánus zónák népessége 70%-kal nőtt, és ami külön gond, hogy ezt nem követte a megfelelő közszolgálati hálózat kiépülése. Az említett tanulmány az utóbbi évek jelenségei alapján három új kategóriába sorolja a francia településeket-területeket:

1. „les campagnes de villes” – azaz a nagyobb városok körül kialakuló új lakóövezetek, ahol a helyi lakosság (főleg gazdálkodók) és a kiköltözők közötti konfliktusok egyre gyakoribbak,
2. „les campagnes les plus fragiles” – azaz a legsérülékenyebb vidéki területek, ahol széleskörű társadalmi összefogás szükséges az egyensúly megőrzése érdekében és
3. „les nouvelles campagnes” – azaz azok az övezetek, ahol az újonnan elindult gazdasági fejlődést mindenképpen támogatni kell.

Mindezek arra világítanak rá, hogy össztársadalmi érdekből olyan rendezési programokat kell megalkotni, melyek biztosítják a mezőgazdasági termelés hosszú távú érdekeit mind a közvetlen termelés, mind a birtokrendezés, a környezetvédelem és a falusi turizmus, az aktív pihenés szempontjából. Ha ez nem történik meg, a vidék egy része gazdátlanra válik, és ezekben az övezetekben megszűnik a mezőgazdasági termelés, ami a társadalom egy tagjának sem lehet érdeke.

Nem véletlen, hogy korábbi nyilatkozataiban a szakminiszter már jelezte: a jelen kormányzati ciklus egyik legfontosabb törekvése, hogy a francia mezőgazdaságot alapjaiban meghatározó nagy orientációs törvényeket – melyeket 30–40 évvel ezelőtt hoztak meg – újratárgyalják, modernizálják vagy éppen teljesen újakat alkossanak helyettük. A 60-as évekből származik a jelenleg is érvényes mezőgazdasági modernizációs törvény is, mely helyett az idei évben új fog születni, ugyanúgy, mint ahogy a januárban első olvasatban a Nemzetgyűlés elé került a már tavalyra megígért új loi rurale, amely az idén fel fogja váltani „elődjét”. A törvénytervezet elkészítését közel másfél éves, széles társadalmi vita is megelőzte.

Az új törvény megalkotásának külön aktualitást adnak az utóbbi évek történései:

- ◆ az urbanizációs elemek az ország területének már 41%-án dominánsnak tekinthetők, és a térhódításuk gyorsuló ütemben nő,
- ◆ a franciák 80%-a az ország 20%-án lakik,

- ◆ egyre gyakoribbak a területhasználattal kapcsolatos konfliktusok, az ország területének már 8%-a beépített,
- ◆ 1990 és 1999 között a városi környezet 10%-kal, a periurbánus zónák 50%-kal nőttek, a legelők 25%-a tűnt el 1970 óta,
- ◆ 2002-ben a földárak 11%-kal nőttek,
- ◆ már csak bő 500 ezer gazdálkodó van az országban, minden 4 gazdálkodást abbahagyóra csak egy fiatal pályakezdő gazdálkodó jut,
- ◆ a gazdaságoknak már 40%-a található periurbánus zónában,
- ◆ minden évben 60 ezer hektár természeti terület kerül át az épített környezetbe, ennek fele nagyon jó minőségű szántó (volt),
- ◆ 1992 és 2000 között évente 10%-kal nőtt az aszfalttal és betonnal burkolt területek aránya.

A tervezet¹⁰ igyekszik választ adni a három fő típusba sorolható területek mindegyikének hosszú távú fejlesztési elképzeléseire, ami természetesen más a ritkán lakott, kifejezetten mezőgazdasági dominanciájú vidékek esetében, más a nagyon erős demográfiai növekedéssel jellemezhető vidékek, és szintén más a periurbánus zónák esetében. A munkahelyteremtés ösztönzése, a lakásépítés- és felújítás támogatása, a vidéki területeken működő (köz)szolgáltatások fejlesztése egyaránt prioritást élvez a törvénytervezetben, akárcsak a nedves élőhelyek megtartása és a mindenki számára élhető periurbánus zónák kialakítása. Szintén fontos elem a hegyvidéki területek mezőgazdaságának és a legeltetéses állattartás feltételrendszerének javítása, a fiatal gazdák kiemelt támogatása. A kormány elő kívánja segíteni a túlságosan szétaprózott magánerdő-tulajdonok egyesítését a jobb művelhetőség és hasznosítás érdekében, továbbá kedvezni kíván az energiaerdők telepítésének. Külön probléma a vidéki ingatlanok állapota és a bérelhető ingatlanok alacsony száma. Számos más pénzügyi könnyítéssel kívánják elérni, hogy az épített és természetes környezet összhangja javuljon, a környezetvédelem szempontjai jobban érvényesüljenek, emelkedjen a vidéki lakosság életszínvonala. Tudni kell, hogy a francia gazdáknak juttatandó mezőgazdasági támogatások 85%-a ún. „első pilléres” támogatás, a fennmaradó rész a „második pillérbe” tartozik, azaz vidékfejlesztési célokat szolgál, ami 2006 után még hangsúlyosabbá válik az első pillér rovására. A hivatalos álláspont szerint az 1992-es reform egyik legnagyobb eredménye, hogy a támogatásokat egyre inkább a vidékfejlesztés felé orientálta – ezt kell követniük az új tagoknak is. (A francia mezőgazdaság évente

¹⁰ Az új loi rurale-lal kapcsolatos tervezetek, sajtóanyagok megtalálhatóak a francia minisztérium honlapjának „Aktualitások” rovatában, a honlapról kiindulva

16 milliárd (Mrd) euró körüli összeggel számolhat, ebből 10 Mrd érkezik Brüsszelből, 5 Mrd a nemzeti költségvetésből, 1 Mrd pedig a regionális önkormányzatoktól.)

A gazdálkodói tevékenység adaptálása a megváltozott társadalmi és gazdasági feltételrendszerhez, alternatív bevételi források

A múlt év a természeti katasztrófák éve volt Franciaországban. A tavaszi fagyhullám és az aszály nyomán szinte az ország egész területét mezőgazdaság szempontjából természeti katasztrófa sújtotta területnek nyilvánították. A francia mezőgazdasági termelés 2003-ban mennyiségben 8,6%-kal volt kevesebb, mint egy évvel korábban, és a hozzáadott-érték növekedése is visszaesést mutatott (-4,8%), amit nem kompenzált az előző évinél 34,9%-kal nagyobb összegű támogatás (2,6 milliárd euró, szemben a 2002. évi 1,9 milliárd euróval) sem. Csak a kedvezőtlen időjárás okozta veszteségek csökkentésére 662 millió euró került kifizetésre, és a katasztrófa sújtotta területként elismert megyékben a mezőgazdasági ingatlanok adója is jelentősen mérséklődött, csökkentek a kamatterhek, és változatlanok maradtak a bérleti díjak. Mindez azt eredményezte, hogy tavaly a gazdaságok nettó jövedelme 3,3%-kal maradt el az egy évvel korábbi szinttől. Ezekből is kitűnik, hogy a gazdálkodók és családjuk számára létkérdés, hogy miként tudnak a gazdasági és társadalmi feltételrendszerhez alkalmazkodni, megválasztani azokat az alap- vagy kiegészítő tevékenységeket, amelyekkel az általánosságban csökkenő jövedelmezőség ellenére biztosítható a családok eddig elért élet-színvonala, vállalható a vidéki élet és a helybenmaradás. **Ezt segítheti a vidéki turizmus és tanyasi vendéglátás, a földrajzi eredetvédelemmel ellátott és magas hozzáadott értéket képviselő élelmiszerek előállítás, a közvetlen termelői értékesítés arányának növelése, különlegességek termelése vagy ezek ötvözése a klasszikus mezőgazdasági termeléssel – azaz a több lábon állás.**

Tagadhatatlan, hogy az eddigi mezőgazdasági modell bizonyos szintű válságba került, melyet a sorozatos és állandó ágazati krízishelyzetek jellemeznek Franciaországban. Ennek hatásai alól csak azok tudják többé-kevésbé kivonni magukat, akik igyekeznek mást, az adott régióra, esetleg megyére nem vagy csak alig jellemző tevékenységet végezni és a lehető legjobb piaci lehetőségeket megtalálni. Egyik lehetséges kiút a falusi turizmus számos lehetőségei egyikének megragadása és fejlesztése.

A vidéki vagy falusi turizmusnak mint kikapcsolódási formának is természetesen több formáját ismerjük. Legdrágább, csak a tehetősebbek számára elérhetőek az ún. „Logis de France”-ok,¹¹ ahol hangulatos vidéki kúriákban kialakított magas komfortfokozatú szálláshelyeken pihenhet a vendég. A gazdálkodókhoz sokkal közelebb álló ún. „Gites de France”¹² lényege, hogy a tulajdonosok teljes házakat adnak ki rendszerint a gazdaságok közelében, ahol a vendégek vásárolhatnak a gazdaság termékeiből, és térítés ellenében akár ott is étkezhetnek. A legközelebbi kapcsolatot a gazdálkodás és a városi élet között az ún. „Ferme auberge – Bienvenue a la ferme”¹³ (Is-ten hozta a gazdaságban) mozgalom jelenti. Ebben a kategóriában több jó elkülöníthető szolgáltatással találkozhatunk, mindegyik esetben nagyon szigorúan meghatározott feltételrendszerrel és más-más logóval, amit a gazdaság bejáratán ki-függesztve meg is találunk.

Az 574 **ferme auberge** (falusi vendégfogadó) mindegyike kötelezően hagyományos ízeket, tradicionális és az adott tájegységre jellemző ételeket – sok esetben szállást is – kínál, melyekhez az alapanyagot döntően az adott gazdaságban kell előállítani. A 200 „akkreditált” **gôûter à la ferme** gazdaság sajátossága abban rejlik, hogy az ide látogató megköszönhet-e és megvásárolhatja annak termékeit. A 2154 közvetlen értékesítési ponton az adott gazdaság termékeit, francia kifejezéssel **produits de la ferme** kínálják a termelők. A 229 **fermes équestres** azaz lovasfarm nem szorul magyarázatra. Felnöttek és diákok térítés ellenében látogatást tehetnek az ún. bemutató farmok egyikén – a legtöbb ilyen farm a tanfelügyelet által is akkreditált. A 425 **fermes de découverte** betekintést enged a farmok mindennapjaiba, az ott folyó munkákba, megismertet azok természeti, gazdasági és humán környezetével.

A vidéki élet iránt fogékony vadászokat nyolc gazdaságban fogadják, ez az ún. **la chasse à la ferme**. Ha huzamosabb időre szeretne a turista vidéki környezetben pihenni, a 334 **fermes de séjour** szállást, étkezést és kikapcsolódási lehetőségeket kínál. A 472 **campings en ferme d'accueil** kempinglehetőséget biztosít a farmon az épületegyüttes közelében.

Csak a termelő és a fogyasztó közötti közvetlen kontaktus megteremtésére és a helyi termékek megismerésére szolgál az ún. **termelői piacok megszervezése**, melyet a legtöbb megyében a megyei agrárkamara vállal fel valamilyen szinten. A piacokat egy előre megszervezett vásárnapot szerint rendezik

¹¹ <http://www.logis-de-france.fr/fr/index.htm>

¹² <http://www.gites-de-france.fr/fr/index.htm>, romániai megfelelője az Asociația Națională de Turism Rural, Ecologic și Cultural <http://www.antrec.ro/>, magyarországi megfelelője pedig a Falusi és Agroturizmus Országos Szövetsége

¹³ <http://www.bienvenue-a-la-ferme.com/>

meg, sok esetben helyi rendezvényekhez is igazítva, de többé-kevésbé állandó napon. Ellentétben a városi piacoktól, ahol kereskedők kínálják egyébként nagyon élvezetes módon a nagybani piacról származó termékeket, itt a látogató valóban első kézből vásárolhatja meg a friss zöldséget, gyümölcsöt, húst, sajtot éppúgy, mint a farmokon feldolgozott termékeket: befőtteket, édességeket, stb. Másik lehetőség az ún. „szedd magad” értékesítési formára berendezkedett gazdaságok működtetése elsősorban a nagyobb agglomerációk viszonylagos közelségében.

A napi élelmiszerek beszerzésében a termelői árakat letörő közvetítő hálózat kiépülésének hatása alól csak megfelelő stratégiával lehet kibújni. Nagyon sok gazdaság a jelenlegi közgazdasági környezetben a minimális nyereség és a ráfizetés határán egyensúlyozik, és aki nem akar állandó létbizonytalanságban élni, az két lehetőség közül választhat. Vagy felhagy a gazdálkodással, vagy igyekszik mást, a vidékre nem jellemzőt csinálni. Így tett az a gazdálkodó is, aki Seine-et-Marne megyében átállt az itt ritka minőségi húsmarhatartásra és a falusi turizmusra, ami Párizs közelsége miatt igen jó. Az állományt saját termelésű takarmánnyal hizlalja, maga végzi a szelekciót, a hús egyik részét a vendégek, másik részét a helyi hentesen keresztül a környező lakosok fogyasztják el. Egyre inkább rákényszerül a közvetlen értékesítésre is, ami azt jelenti, hogy az általa hizlalt állatot az erre kijelölt vágóhídon levágatja, majd a bontást és csontozást végző „laboratórium” a húst vákuumfóliába kicsomagolja. A minőségi húst igénylő, de az árra érzékeny vevők a megrendelt árut vagy a farmon veszik át a termelő saját hűtőkamrájából, vagy a bontótól közvetlenül egy hűtőkocsi szállítja a húst a megrendelőkhöz. Sajnos ezzel nem a nagykereskedelmi láncoknak, hanem a vele partneri viszonyban álló falusi henteseknek teremt konkurenciát.

Mindenképpen szólni kell a biogazdálkodásról, ami mind a folyamatosan növekvő belső piac, mind az agrár-környezetvédelem és a fenntartható fejlődés szempontjából nagyon komoly jelentőséggel bír az egész társadalom, illetve közvetlenül a vidék esetében. Egyszerre ad választ a területhasználat, foglalkoztatással, területfejlesztéssel, a források fenntartható felhasználásával, a környezetvédelemmel és a biodiverzitás megőrzésével kapcsolatos kérdésekre. E téren a francia szakminiszter a következőket rendelte el idén tavasszal.

Pénzügyi tekintetben:

– a fenntartható mezőgazdasági fejlődéssel kapcsolatos

nemzeti boríték 13%-át, azaz öt év alatt 50 millió eurót a biogazdálkodásra való átállás támogatására fordítják,

– a következő vidékfejlesztési tervbe ezen felül egy kiegészítő támogatást fognak beiktatni, ha nem lesz ilyen jellegű egyetemes uniós szabályozás,

– a régió-állam keretszerződés alapján három év alatt 10,8 millió euró támogatást kapnak a termeléssel és feldolgozással foglalkozó gazdaságok, vállalkozások,

– a Bio Ügynökség (Agence Bio) támogatását 12%-kal 1,1 millió euróra emelik.

A közvélemény jobb tájékoztatására, reklámtevékenységre:

– összesen 4,5 millió euró fordítható 3 év alatt – ezt az összeget Brüsszel, a francia állam és a szakma közösen biztosítják. Az uniós mellett az eddig is használt nemzeti AB logó a jövőben is használható lesz, mégpedig a szabályozásnak megfelelő importált termékeken is.

Oktatási és kutatási téren:

– a szakoktatásban oktatott tárgy lesz a biogazdálkodás,

– a biotermesztésre szakosodott alkalmazott kutatási intézet (ITAB) munkáját a jövőben egy, az alapkutatással, az alkalmazott kutatással, valamint szántóföldi kísérletekkel foglalkozó intézetek által felállított tudományos testület segíti.

A szakmai szervezeteket és piackutatást illetően:

– az Agence Bio egyes irodái tevékenységét összehangolják a szakmaközi egyeztetésre, külső kommunikációra és az országos biogazdálkodás-elemző, elsősorban közgazdasági jellegű központ felállítására,

– a szakmaközi szervezeteknek biogazdálkodással foglalkozó szekciókat kell létrehozniuk. Ennek kötelező erejű törvényi háttérét a parlament a vidékfejlesztési törvénybe be fogja illeszteni.

Végül, de nem utolsósorban nagyon fontos kitörési pontot jelenthetnek a földrajzi eredetvédelemmel ellátott termékek. A leginkább az EU déli országaiban elterjedt, a fogyasztói elvárásoknak és a legszigorúbb minőségi követelményeknek egyaránt megfelelő AOP¹⁴- és IGP¹⁵-termékek kialakításának létjogosultságát az európai tendencia is igazolja. 2003 decemberéig uniós szinten 379 AOP-terméket ismert el Brüsszel, további 247-et az IGP és 19-et az STG¹⁶ kategóriában. Ehhez majd' 1500 földrajzi eredetvédett bor társul. A bejelentések több mint 80%-át hagyományosan híres gasztronómiával rendelkező országok – Franciaország, Olaszország, Portugália, Görögország és Spanyolország – tették. *Franciaországban a gazdálkodók mintegy egynegyede foglalkozik ilyen termékek előállításával – jövedelmük legnagyobb*

¹⁴ Appellation d'Origine Protégée, angol megfelelője: PDO - Protected Designation of Origin

¹⁵ Indication Géographique Protégée, angol megfelelője: PGI, azaz Protected Geographical Indication

¹⁶ Spécialité Traditionnelle Garantie, angol megfelelője: TSG - Traditional Speciality Guaranteed

részt ezeknek a termékeknek köszönhetik. Nagyon fontos e termékek esetében, hogy az ilyen minősítéssel nem rendelkező árukhoz képest 30–280%-os többletbevétel érhető el (INAO¹⁷). Franciaországban 47 AOC tejtermék, 25 AOC egyéb élelmiszer, 467 AOC bor található, a sort 68 IGP termék és 112 elbírálás alatti dosszié tette teljessé 2003 decemberében. Label Rouge védjeggyel 435 termék rendelkezik, az ezekből származó árbevétel 1,746 milliárd euró. AB (bio-termék) védjegyet 10 364 gazdaság használ, míg „Criteres Qualité Certifiés” minősítéssel 299 termék rendelkezik (3,2 milliárd euró árbevétellel). A szőlőterület 56%-án folyik földrajzi eredetvédett borok és égetett szeszek termelése, ez a francia borászat által előállított érték 82%-a. A sajtok, a vaj és a tejszín esetében 47 földrajzi eredetvédett termék létezik, a belőlük származó árbevétel 2 milliárd euró, ez a termékcsoporthoz összes árbevételének 20%-a, és 28 ezer termelő érintett e tevékenységben. Az egyéb élelmiszerek

kategóriájában 25 földrajzi eredetvédett termék található, árbevételük 150 millió euró, a termelésben 9500 termelő érintett. Az IGP-termékek csoportjában 168 ilyen terméket találunk összesen 1 milliárd euró árbevétellel és 25 ezer termelővel a háttérben. Az élelmiszeripar árbevételének 15%-a származik földrajzi eredet-megjelöléssel ellátott termékek után, összesen 18 milliárd euró. A francia élelmiszerexport 30%-át (6 milliárd euró) jelenti ez a termékcsoporthoz, borok esetében pedig akár 230%-os, sajtoknál 30%-os ártöbblet érhető el – itt már a tejért is magasabb árat kaphat a termelő. A kedvezőtlen adottságú vidékek 70%-án van egy vagy több ilyen termék, és a francia gazdálkodók 21%-a érintett ezek előállításában.

A földrajzi eredetvédelemmel ellátott termékek termelése javítja a vidék népességmegtartó erejét és a gazdaságok életképességét, hozzájárul a kulturális örökség és a környezet megőrzéséhez.

¹⁷ Institut National des Appellations d'Origine - www.inao.gouv.fr

Veszélyezteteti-e tájainkat az EU?

LANTOS TAMÁS*

Bevezetés

Miért a veszélyekről?

A mondanivalómat Civil Fórumon adom elő, tehát olyan szervezetek képviselői előtt, akik a társadalom „harmadik” szektorát hivatottak képviselni. Azért harmadik szektor, mert viszonylag függetlenek az állami bürokráciától és a gazdasági kényszerpályáktól. Lehet persze, hogy jobb lenne a „viszonylag” jelzőt a „látszólag” jelzőre kicserélni, mert egyáltalán nem vagyok meggyőződve, hogy ez a függetlenség – a naiv szakmai és a cinikus politikai kijelentések ellenére – létezik. Feltételezzük azonban, hogy a civilség valóban hordoz magában valamilyen kurázsit arra, hogy elszakadjunk a mindennapi manipulációktól, a közvetlen érdekeinktől, a rövid távú gondolkodástól, és adjuk át magunkat a szabad gondolkodásnak. Ennek jegyében igyekszem az EU hatását bemutatni a tájak fejlődésére, még akkor is, ha a véleményem helyenként szubjektív, túl radikálisnak tűnik, vagy esetleg megalapozatlannak. Nem egy adatokkal alátámasztott szigorúan tudományos elemzés a célom, hanem a figyelemfókusz. A címben az EU szerepét illetően szándékosan

nem semleges szót használtam. Lehetett volna a cím pl. az, hogy „Az EU hatása tájainkra”, amelynél az EU jó és rossz hatásait egyaránt elemezni kellene. Itt azonban csak a negatív hatásokat, a veszélyeket, a várható kártételeket szeretném érzékeltetni.

Nem azért irányítom a figyelmemet a negatív oldalra, hogy aláaknázzak bármilyen reményteli folyamatot, hanem azért, mert láthatatlanná tevő köntösben közeledik a baj. Az EU előnyeit egy jól kidolgozott propagandagépezettel olyan elsöprő módon közvetítik felénk, és ugyanakkor a hátrányait olyan mértékben agyonhallgatják, hogy a felelősségemet a kibillent kommunikációs egyensúly helyreállításában érzem. Az egyoldalú kommunikáció, a hamis üzenetek sokasága következtében az EU veszélyeit szokás olyannyira a szőnyeg alá söpörni, hogy sokakban még ezek gondolata sem merül föl, ebből kifolyólag az elemzésére sem kerül sor. Sőt, nem csak nem gondolnak a veszélyekre és nem elemzik azokat, de nem is illő ilyen szellemi tevékenységgel foglalkozni, hát még azt nyilvánosság előtt vállalni! Aki erre vete-medik, az veszélyezteteti az EU-s integrációnkat, az sérteti a fölénk magasodó új hatalom képviselőit. A tájainkat veszélyeztető EU-s hatások tehát ma gyakorlatilag tabu té-

* Ormánység Alapítvány, elnök, Magyarország

mák. Természetesen hallani – talán egyre erősödő – hangokat az EU veszélyeiről is, de annak, aki ezeket hangoztatja, ugyancsak föl kell vértéznie magát érvekkkel, hogy többszörösen is megindokolja állításait (esetleg igazolásokkal is, hogy nem bomlott meg az elméje és nem hazaáruló), míg a másik oldal megengedheti magának azt, hogy szinte dogmatikus kijelentéseket tegyen az EU előnyeiről, és csak az előnyeiről. Az EU értékelése tehát elfogult, pártos, nincsen egyensúlyban, így a lakosság tudatában hamis kép alakul ki róla. Ilyen ingatag alapon nem lehet sem megalapozott döntést hozni az EU-hoz való csatlakozásról, sem – csatlakozás esetén – megfelelőképpen fölkészülni az EU-s integrációra (pl. védelmi stratégiákat alkotni).

A negatív oldal előtérbe helyezésének másik oka az, hogy – országaink akár tagjai, akár nem az EU-nak – a tájaink igen nagy veszélyben vannak. Olyan nagy ez a veszély, hogy szinte eltörpül mellette minden más probléma. A tájaink pusztulásáról és annak várható következményeiről ma ugyanolyan aktuális beszélni, mint az erőszak és a háborúk veszélyeiről, annál is inkább, mert a kettő igen szorosan összefügg. Ha az EU ezeket a veszélyeket a fejlesztés és a segítségnyújtás leple alatt csak fokozza, akkor ezt érzékelhetővé és érthetővé kell tenni.

És van egy harmadik oka is annak, hogy a veszélyekkel foglalkozom. Az előnyök egyszerű, könnyen érthető üzenetek formájában jeleníthetők meg, nem igényel különösebb szellemi erőfeszítést az, hogy megértsük. Könnyű elfogadni azt, hogy micsoda fejlődés indul meg, amikor a határokat föl számolják, amikor jelentős fejlesztési források fognak eljutni az eddig fejletlen térségekhez, amikor jelentősen növekedni fognak a jövedelmek, szigorúbb szabályokkal védik a környezetünket, biztosítják a kisebbségi jogainkat stb. Sokkal nehezebb átlátni azt, hogy a várható „jó” valóban bekövetkeznek-e, mi azoknak az ára, a propagandában szereplő fogalmakhoz valóban az ott használt értelmet kell-e rendelni, és a felszín mögött milyen romlási folyamatok indulhatnak el. Tényleg növekedni fognak-e általában a jövedelmek, vagy csak egyesek jövedelme fog nőni; fejletlenek vagyunk-e, vagy csak a sajátos neoliborális eszme szempontjai alapján tűnünk annak; a szabadon átjárható határok valóban társadalmunk javát fogják-e szolgálni; az EU-s fejlesztési források (különösen a nagyberuházások, mint pl. autópálya-építések) a mi fejlődésünket fogják-e elősegíteni stb. A háttérben meghúzódó összefüggésekben rejlik a legfontosabb ismeret, de épp ezek kopnak ki az EU hatásainak elemzéseiből. E hiánynak a pótlásához szeretnék szerény mértékben hozzájárulni.

Miért a tájak vonatkozásában?

A tájak alatt csak egy adott földrajzi térség, a Kárpát-medence tájait értem. Nem mintha más európai tájakra nem lenne hasonló az EU hatása, de a Kárpát-medence Európa olyan markáns egységét alkotja, amely csak ép tájakra tagolódva képes a működését biztosítani, és a már eddig is erősen megnyirbált értékeit és erejét megőrizni. Maga a Kárpát-medence is egy határozottan megnyilvánuló táj, amelynek működését és egységét akkor is féltünk meg, ha az már erőteljesen meggyengült. Már előzetesen meg kell említeni, hogy az ún. eurorégiók gyakorlatilag ráhelyezik a koronát a Kárpát-medence szétszabdálására. Ahelyett, hogy a Kárpát-medence visszanyerné egységének elismerését azzal, hogy euró régióként határoznák meg, az új eurorégiók tudomást sem vesznek róla. Helyette adminisztratív úton olyan szervetlen, élettelen régiókat hoznak létre, mint pl. Alpok-Adria Eurorégió, vagy Kárpátok Eurorégió. Ezek ahelyett, hogy a Kárpát-medence szerves táját rehabilitálnák, ki-kiharapják egy-egy oldalát, hogy végképp a kimúlását okozzák.

A Kárpát-medence maradék egységének rehabilitálása vagy (lehet, hogy végleges) szétszúzása attól is függ, hogy egyes uniós irányelveket (direktívákat) hogyan értelmezzük, és hogyan ültetünk át a gyakorlatba. Az EU ún. Vízkeret Irányelve (Water Framework Directive) pl. azt szorgalmazza, hogy a folyók vízgyűjtő területeire készüljenek fejlesztési tervek, az ún. vízgyűjtő gazdálkodási tervek (River Basin Management Plan), amelyek megvalósítására az EU bizonyára forrásokat is fog nyújtani. Ezek a tervek készülhetnek úgy is, hogy a Kárpát-medencét erősítik. Ekkor a meghatározó folyóinkra (Dráva, Száva, Rába, Tisza, Ipoly, Morava, Temes stb.) és mellékfolyóikra készülnek fejlesztési tervek, és azok Kárpát-medencei egységítése sem marad el. Ha viszont a Duna szerepe kap hangsúlyt, és a Kárpát-medence kisebb vízgyűjtőit alárendelik a Duna vízgyűjtőjének, akkor a Kárpát-medencét is alárendelik Európának; és ha az egyes vízgyűjtőket nem rakják össze a Kárpát-medence egészére, akkor a Kárpát-medence földarabolása történik meg. Ez végső soron a Kárpát-medence további sorvadásához fog vezetni. A jelenleg érzékelhető törekvések az utóbbi, kedvezőtlen folyamatok felé irányulnak, amit az is jelez, hogy az eddigi munkákból, a kapcsolódó kiadványokat is beleértve, kiveszett a „Kárpát-medence” szó. Hogy a Kárpát-medence tagadása vagy agyonhallgatása mögött milyen ésszerűség, milyen érvek és érdekek húzódnak meg, nem ennek az írásnak a témájába tartozik. Az Európai Unió Kárpát-medencei tájakra gyakorolt hatásának megítélése két alapvető tényezőtől függ. Az egyik az EU, a másik a saját tájainkhoz fűződő viszonyunk. E két oldalt fogom egymás viszonylatában bemutatni.

Vállalom kell egyféle aránytalanságot: jobban ismerem a tájakat, mint az EU-t. Ugyanakkor meg kell jegyezni azt is, hogy a hasonló témájú elemzések zöménél az elemzők jobban ismerik az EU-t, mint a (valódi) tájakat, és ez még a kedvezőbb helyzet. Rosszabb esetben az elemzések nem is foglalkoznak különösebben a tájakkal, inkább csak egyes szektorokkal, mint pl. gazdaság, szociális és kisebbségi kérdések, politikai intézményrendszer, környezet- és természetvédelem stb. Saját aránytalanságom abból is fakad, hogy „alulról” (békaperspektívából) ítélem meg a jelenségeket. Közel vagyok a tájakhoz, de nem vagyok közel a bürokráciákhoz. Így a tájakkal könnyebb szoros kapcsolatban állnom, mint az EU-val, amelynek hivatali-hatalmi vonatkozásai (jogszabályok, elemző tanulmányok, szerződések stb.) egyelőre inkább a bürokráciák bonyolult szövevényében rejtőzködő, nehezen hozzáférhető információk alapján ítélni lehet. A tájra helyezett hangsúly és a békaperspektíva azzal az előnnyel jár, hogy kicsit korrigálhatja az elemzések kibillent egyensúlyát.

Az EU-ra vonatkozó hiányos információim miatt az elemzések nem lehet átfogó, így csak egyes jól érzékelhető jelenségekre irányulhat. Érvényesíteni szeretném a fönnttartható fejlődés világviszonylatban elfogadott elővigyázatosság elvét. „Az elővigyázatosság elve ott sürgeti a cselekvést, ahol nyilvánvalóan tűnik, hogy a viszonylag alacsony költségű beavatkozással el lehet kerülni a későbbi, sokkal költségesebb károkat, vagy visszafordíthatatlan következményeket lehet elkerülni az azonnali beavatkozásokkal. (...) Az elővigyázatosság elve alapján akkor is szükséges cselekedni, ha 'adott problémára' a tudományos ismeretek nem eléggé bizonyító erejűek.”¹ Az elővigyázatosság elvéből – még a fent idézett gazdasági megközelítése esetén is – az következik, hogy akkor is szükséges az EU esetleges káros hatásainak kivédését szolgáló előkészületeket megtenni, ha nem átfogó, adatokkal teletűzdelt és alátámasztott elemzés hívja föl a figyelmet a veszélyekre.

A Kárpát-medencei tájak sorsa

Az EU hatása erőteljesen érvényesül a tájakkal kapcsolatos vélekedésekben. A különböző szintű térségek fontosságának hangsúlyozása a tájak szerepének fölértékelődését sejteti. Ha azonban részletesen megnézzük, hogy mit is jelentenek a térségek, akkor kiderül, hogy a térségek nem tájak, hanem Európa látszólagos (de nem valódi) autonómiával rendelkező gazdasági egységei, mondhatnánk, hogy a globális gazdaság „térségi üzemei”. A sokszor deklarált alulról szerveződés elve ellenére, adminisztratív úton, végső soron központi utasításra

jönnek létre. (Magyarországon a központi hatásra többször átszerveződött, állandóan változó határú és egymást szinte áttekinthetetlenül átfedő kistérségek 2004-ben központi adminisztratív utasításra az ún. statisztikai kistérségekben állapodtak meg, amelyeknek már semmi köze sincs a szerves tájakhoz, és a helyi lakosság akaratához.) Ez nem zárja ki az olyan alulról szerveződött térségek létét, amelyek lakosai térségi identitástudattal rendelkeznek, de ezek szinte csak véletlenszerűen esnek egybe az adminisztratív térségekkel. Ha pedig nem esnek egybe, hivatalosan nem válnak elismertté. A tudomásul nem vételük miatt gyakorlatilag ellehetetlenednek mind az érdekérvényesítés, mind a gazdaság területén. Mivel a pénzzel, jogszabályokkal, eszmei elismertséggel, médiával támogatott hivatalos térségekkel nem képesek fölvenni a versenyt, előbb-utóbb elsorvadnak. Holott csak ezek a kistérségek érdemelnék ki a táj megnevezést.

A térségek és a tájak megkülönböztetése azért olyan fontos, mert mindaddig, amíg a kettőt egybemossuk, a tájakat térségnek tekintjük és vice versa, nem válnak láthatóvá a térségi gazdaságpolitika hátulütői. Szükséges a fogalmak újszerű értelmezése, ha azt akarjuk, hogy újszerűen ítéljük meg a tájak helyzetét. K. Menger szerint „A definíciók dogmák, csak a belőlük levont következtetések kínálhatnak számunkra új felismeréseket.”² A fogalmak behatárolják értelmezési lehetőségeinket. Történelmünk egy meghatározó pillanatában az eddig ismeretlen változásokig csak a folyamatok alapvetően új értelmezésével, csak a fogalmak átértékelésével juthatunk. Ilyen fogalom elsősorban a táj, és ennek kapcsán pl. a szabadság, az erőforrás, a foglalkoztatás, a munka, a jólét, a biztonság, az önellátás, az autonómia, az igazságosság stb. Itt egyedül a táj újszerű értelmezésével foglalkozom, míg más fogalmak szükséges átértelmezésére csak alkalmanként utalok. A táj értelmezésénél sem törekszem teljességre, csak kiemelem azokat a lényegesebb sajátosságait, amelyek a másféle értelmezést illusztrálhatják. (A másféle értelmezés a tudomány elméleti és a fejlesztések gyakorlati értelmezéséhez képest is másságot jelent.)

Mik ezek a meghatározó sajátosságok?

1. A táj autonóm organizációként viselkedő nyílt rendszer.
2. Az ember és az emberi közösség a táj része, és így viselkedése alárendelt a tájnak mint egésznek.
3. A táj alakulása – legalábbis a Kárpát-medencében – az évezredek emberi tevékenység hatására (is) formálódott, és nyerte el végül a jelenlegi állapotát. Az ember olyan rész a tájban, amely meghatározó módon képes a táj működését, fejlődését

¹ A. Blowers (szerk.): *Planning for Sustainable Environment*. A report by the Town And Country Planning Association. Earthscan Publications Ltd., 1993. 14. p. (Ford.: Gedő Ibolya)

² Karl R. Popper: *A tudományos kutatás logikája*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1997. 68. p.

segíteni, és ugyanilyen meghatározó módon képes azt gátolni is.

4. Az ember a tájban csak közösségként képes betölteni a funkcióját. Ahogyan egy ökoszisztéma alapegységei nem az individuumok, hanem a populációk,³ úgy egy táj alapegységei az élő közösségek, hangsúlyosan beleértve – a táj léptékének megfelelő méretű – emberi közösségeket is.

5. A gazdaság a tájprodukciónak része, amely alárendelődik a táj teljes produkciójának.

1. sajátosság: A táj autonóm organizációként viselkedő nyílt rendszer.

A táj organizációs voltából következik, hogy belső irányítása van („az organizáció bizonyos 'terelő struktúrákban' kanalizált irányítás”⁴), amely az emberi viselkedésre is meghatározó módon hat, amennyiben az ember a táj részeként létezik. Ez adja a táj viszonylagos autonómiáját is. Működő tájban az ember nem „használja a tájat”, hanem gazdálkodik a tájban, vagy egyszerűbben: „tájgazdálkodást” végez. A tájgazdálkodás a természettel együttműködő, a természeti törvényeknek alárendelő, azokat követő magatartás, amely során az ember fogyasztási javainak biztosítása, és a tájnak mint egésznek a fönntartása egy időben, egymást erősítve történik.

Az EU a tájhasználatot szorgalmazza, ennek következtében az agrár-, vidék- és területfejlesztési kérdésekkel foglalkozó írásai, támogatási dokumentumai hemzsegnek a területhasználat (land-use) és erőforrás-használat szavaktól, amelyek alatt valójában tájhasználat, vagy pontosabban a táj erőforrásainak használata értendő. Az ember „tájhasználó” beavatkozásai során azonban a táj elkerülhetetlenül sérül. Ha az ember a táj terében csak „egzisztál”, de meghatározó mértékben tájon kívüli rendszereknek rendeli alá magát, akkor kivonja magát a táj irányítása alól, és tájgazdálkodóból átminősül tájhasználóvá. Ezzel következik be az, amikor „... a társadalom a természetet gazdaságunk fogyóeszközeként kezeli. Pl. a mezőgazdaságot, az erdőgazdálkodást és a halászatot a gazdaság pusztá kitermelő ágazatainak tekinti...”⁵

Az emberiség történelmének egyik meghatározó jellemzője az, hogy az ember „szembefordult mindazzal, ami létrehozta: az ember azt hiszi magáról, hogy éppen azért ember, hogy a Természetet, a Teremtőt, a Láthatatlant cserbenhagyta, és saját útját kezdte járni. (...) a társadalom pedig önnön alapjaitól elidegenedett szerkezet, melynek alapvető jellemzője, hogy

forrásként kezeli a Természetet, azaz felemészti annak 'újratermelő' javait.”⁶

A tájgazdálkodás helyett szorgalmazott erőforrás-használat egyenes következménye az olyan tájértelmezésnek, amely az embert kívülálló, gazdasági tevékenységet végző lénynek tartja, amely nem a táj, hanem a gazdaság irányításának kell, hogy alávesse magát (a 2. sajátosság figyelmen kívül hagyása). És egyenes következménye a gazdaságot mindenek, így többek között a táj fölötti igazodási rendszernek tartó szemléletnek is (az 5. sajátosság figyelmen kívül hagyása). Ezért következhet be az EU-s támogatások azon gyakori és könnyen fölismerhető esete, amikor „a betegség megszűnik, de a beteg meghal”. Pl. nő a táj lakosságának foglalkoztatottsága, így nő a jövedelme is, javul az infrastruktúra (pl. utak, épületek, gázvezetékek, szennyvíztisztítók) állapota stb.; miközben nő a lakosság kiszolgáltatottsága, sorvad a helyi kultúra, eltűnnek a helyi termelés legfontosabb biológiai alapjai (pl. tájfajta, biológiai diverzitás), megszűnik a közösségi gondoskodás és a bizalmi alapú együttműködés, nő a társadalmi egyenlőtlenség, kikerül a termőföld a helyi lakosok kezéből. ..., végső soron a táj helyi társadalmá boldogtalan, elégedetlen emberek sokaságává válik. A fölsorolás és ami kimaradt belőle éppen a táj lényegét érinti, vagyis ezek a jelenségek együtt járnak a tájak sorvadásával.

2. és 3. sajátosság: Az ember a táj olyan része, amely a táj fejlődését segíteni és gátolni is képes.

A táj fejlesztésekor nem az ember káros hatásának csökkentése vagy megszüntetése a cél, hanem a segítő magatartásnak, a természettel való együttműködésének, a „részként funkcionálásának” a kiváltása. Számos ökológiai vagy az EU fejlesztéssel foglalkozó irodalma tekinti az embert az ökoszisztémákon kívüli lénynek, és így az ökológiai rendszerek zavaró tényezőjének. Így pl. egy átfogó, széleskörű alkalmazásra szánt ökológiai alpmű szerint „A világ legtöbb (de lehet, hogy már valamennyi) társulásának 'ideális' állapotát az emberi tevékenység *megzavarta*. Ma már nincsenek olyan élőlény társulások, közösségek, amelyeket az ember ne *háborgatott* volna”.⁷ Ebben a szemléletben nem az a baj, hogy elismeri az ember káros hatását, hanem az, hogy lehetetlennek tartja azt, hogy az ember az ökoszisztéma részeként, a természettel együttműködve éljen. Az utóbbi mintegy egy évtizedben készült fejlesztési tervek többsége is csak az ember tájra, környezetre gyako-

³ Juhász–Nagy Pál: *Egy operatív ökológia hiánya, szükséglete és feladatai*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1986. 27. p.

⁴ I. m. 197. p.

⁵ Mathis Wackernagel – William E. Rees: *Ökológiai lábnyomunk*. Hogyan mérsékeljük az ember hatását a Földön? Föld Napja Alapítvány, 2001. 21. p.

⁶ Molnár Géza: *A Tiszánál*. Gondolatok természetről, történelemről. ..., Zalkod, 2002–2003. 16. p.

⁷ Michael Begon, John L. Harper, Colin R. Townsend: *Ecology Individuals, Populations and Communities*. Blackwell Scientific Publications, second edition, 1990. pp 739, 740 (Ford.: Lantos Tamás)

rolt káros hatásának csökkentését irányozza elő, ami azon a burkolt véleményen alapul, hogy az ember elkerülhetetlenül káros élőlény. Lásd példaként az EU Vízkörlet Irányelvének egy értelmezését: „Az irányelv szelleméből az olvasható ki, hogy a vizek az emberi hatások következtében váltak a természetes állapotuktól eltérővé, és *helyreállításuk is csak az emberi hatások csökkentése után lehetséges*. . . . Amilyen mértékben erősödnek az emberi hatások, olyan mértékben módosul a környezeti spektrum, és vele a biocönózis is. *Ezt a folyamatot szoktuk a köznapi nyelvben degradációnak nevezni.*”⁸ Ha elfogadjuk, hogy az ember óhatatlanul káros, nem is merül föl kérdésként, hogy hogyan lehetne hasznos módon viselkedni egy tájban. Ezzel szabad utat engedünk a tájat degradáló társadalmi cselekvésnek, tájgazdálkodás helyett az erőforrás-használatnak. Az EU tájainkra gyakorolt hatását csak ennek a szemléletnek a nézőpontjából szabad szemügyre venni.

Az EU vidékfejlesztési – vagyis a tájakra a legkedvezőbb hatású – beavatkozásai is a károkozás minimalizálását tűzik ki célul. Tulajdonképpen nem is lehet másként, hiszen az EU azt a globális trendet szolgálja, amelynek lényege az „engedelmes fogyasztók tömegtermelése”. A fogyasztói társadalom fenntartása és fejlesztése összeegyeztethetetlen a tájhoz „alázattal” viszonyuló, a természettel együttműködő, a fogyasztási szerkezetét radikálisan megváltoztató viselkedéssel. Az EU-s fejlesztési politika tehát elkerülhetetlenül folytatja azt a megkezdett utat, amely előbb-utóbb a létfeltételeink föléüléséhez vezet. A vidékfejlesztési beavatkozások csak lassítják, de meg nem állítják a folyamatot. Az EU által támogatott ökológiai gazdálkodás pl. – az elnevezést meghazudtoló módon – nem azt jelenti, hogy a mezőgazdasági termelés igazodik a táj ökológiai rendszeréhez, azt erősítve, fejlesztve, hanem azt jelenti, hogy minimalizálja a táj károsításának mértékét. Ugyanakkor egy tüneti problémára, az egészséges (elsősorban vegyszermentes) élelmiszerellátásra helyezi a hangsúlyt, és kialakítja ennek bürokratikus és – paradox módon ellenőrizhetetlen – ellenőrzési rendszerét.

A már Magyarországon is működő ún. ÉTT (Érzékeny Természeti Területek), vagy angolul ESA (Environmentally Sensitive Areas) támogatási rendszer talán a legtájébarátabb EU-s fejlesztési beavatkozás. Ennek ellenére – ha kisebb mértékben is, mint más támogatás – hosszú távon a tájak sorvadásához vezethet. Ennél a beavatkozásnál a helyi termelő bizonyos ideig (Magyarországon 5 évig) területalapú támogatást kap, viszonylag kis bürokratikus teher mellett, ha vállalja valamilyen természetbarát technológia alkalmazását (pl. ökológiai

szántóföldi gazdálkodás, külterjes leelőgazdálkodás és gyümölcsészet). A támogatás valójában a kiesett jövedelem kompenzációja, ami fölfogható úgy is, hogy az EU a táj fenntartásáért fizet. A probléma már a „fizet” szónál kezdődik. Ha ugyanis a tájhoz igazodó cselekvést a helyi termelő csak vagy elsősorban azért végez, mert fizetnek érte, akkor előbb-utóbb még a „tájérzékenységek” a maradéka is elsorvad. Vagy másképpen mondva, a tájhoz igazodó magatartás piaci adásvétel tárgyává válik, ahelyett, hogy erősödne a gazdálkodó bensejéből fakadó erkölcsi imperatívusz. Ez a folyamat abba az irányba tart, hogy a helyi termelő viselkedése külső (tájon kívüli) irányítás alá helyeződik: a gazdaságilag fenntarthatatlan tájbarát gazdálkodást mindaddig, és csak addig végzi, amíg a külső pénzforrás ezt lehetővé teszi. Az ÉTT támogatási rendszer tehát – minden jó szándéka ellenére – hosszú távon a táj működését fenntartó helyi (gazdálkodói) kultúra, és ezzel együtt az ütőképes helyi társadalom fölszámolásához vezethet. Magával a támogatás tényével pedig elismeri és erősíti a tájpusztító területhasználatot, hiszen a tájhoz igazodó, a természettel együttműködő gazdálkodás csak akkor szorul támogatásra, ha egy rossz tájhasználati rendszerbe (szertelenül) ékelődve működik. Az EU tehát nem akar, és nem is képes ellenállni a „fenntarthatatlan” tájhasználatnak. Egy ilyen szemléletváltás ugyanis konfliktusba kerülne a globalizációs jelenségekkel, és az EU egész gazdaságpolitikájával.

4. sajátosság: Az ember a tájban csak közösségként képes betölteni a funkcióját.

A tájgazdálkodás, illetve annak részét képező mezőgazdálkodás nem értelmezhető a tájban élő közösségek nélkül. A helyi termelés és fogyasztás összekapcsoltsága, a gazdálkodási-termelési kultúra áthagyományozódása, a gazdálkodás közösségbe ágyazott szabályai (erkölce, intézményei) stb. a tájgazdálkodás elhagyhatatlan ismérvei.

E tájjellemző esetén azt kell megvizsgáljunk, hogy vajon az EU fejlesztési politikája elősegíti-e a tájban élő helyi társadalom és a társadalmat tagoló közösségek erősödését, függetlenedését, tájba ágyazódottságát. Ezt a célt közvetlenül a közösségfejlesztési támogatások hivatottak szolgálni. Azonban ahogyan egy a családja által lelkileg sérült családtag pszichoterápiája nem lehet eredményes a család egészének bevonása nélkül, úgy a közösség fejlesztése sem lehet eredményes akkor, ha párhuzamosan nem fejlesztjük a közösséget magába foglaló tájat is. A közösségek leromlásának az az egyik fő oka, hogy a közösségek egy évtizedeken át tartó folyamatban elveszítették a funkcióik java részét. Az EU a maga for-

⁸ Szilágyi Ferenc: Előzetes javaslat az EU Víz Keretirányelvének megfelelő hazai felszíni víztét tipológia elemeire. In: *Az EU Víz Keretirányelvének bevezetése a Dráva vízgyűjtőjén*. A WWF Magyarország tudományos tanácskozásának összefoglalója, Budapest, 2002. pp. 14, 15 (Az idézetben a kiemelés tőlem)

malizált és bürokratizált világával nem leállítja, hanem tovább fokozza a közösségi funkciók elvonását. Egyetért vele, és alkalmasan támogatja pl. azt, hogy a bizalmi együttműködések helyett szakember által menedzselt együttműködések alakuljanak ki; a generációk közötti tudásátadást átvegyék az oktatási intézmények szolgáltatásai; a szociális ellátást a szociális intézmények; a javak informális cseréjét (kaláka a munkaerő esetében, reciprocitás, társadalmi hitel) a piac, a gazdálkodás szaporító anyagait (pl. tájfajta zöldség vetőmagja, gyümölcsfaoltványok) vetőmagtermelő és faiskolai vállalkozások; a helyi pihenési (rekreációs) módokat az utazásszervező irodák és a televízió; a társas közegben való pihenést ugyancsak a televízió stb. vegye át.

Az agrár- és vidékfejlesztés legfőbb eszköze, a pénztámogatás is közösségrontó hatású. Egyrészt azért, mert az erős közösségfejlesztő hatású együttműködés helyett fokozza a piacokért és a támogatásokért folyó versengést. Másrészt azért, mert hatékonyan növeli a helyi társadalmi egyenlőtlenséget: akinek pénztőkéje van, annak további pénztőkét biztosít (adicionális elve). Ezzel a kezdetben is piaci versenyelőnnyel rendelkező embereket és szervezeteket további, immár behozhatatlan előnyhöz segíti. A helyi társadalom gazdagodó és egyre szűkülő rétege alkalmazotti, majd hogynem rabszolga sorba kényszerítheti a társadalom szegényedő részét.

A fenti jelenség azonban még mindig eltörpül a támogatások sokkal jellemzőbb következményénél, amikor tájon kívüli tőkével rendelkezők kaparintják meg a támogatásokat, és ezzel egész helyi közösségeket kényszerítenek térdre. Ez a jelenség azért szinte törvényszerű, mert a rendszerint pénztőkében szegény térségek lakossága közel sem rendelkezik olyan induló tőkével, amely saját erőként fölmutatható egy támogatásnál. Súlyosbítja a helyzetet az, hogy a pályázati rendszereket további ésszerűtlen játékszabályok is terhelik, amelyek közül kettő igen fontos: (1) A nem pénzbeli tőkét nem ismerik el a pályázatok saját erejének. Hiába rendelkezik egy helyi ember megfelelő tudással, területtel, szerszámokkal, személyiséggel, a táj iránti felelősségtudattal stb. egy vállalkozás beindításához, ha nem áll elegendő pénz a bankszámláján. Ezzel szemben egy tőkeerős vállalkozó akkor is könnyen hozzájut a támogatáshoz, ha csak pénze van. (2) Rendszerint a pályázati kiírások megsabadják a támogatások minimális mértékét, de ha nem is szabják meg, a kis támogatási igény ellehetetlenül egyrészt azért, mert a támogatás megítéléséről döntők nem veszik komolyan, másrészt azért, mert olyan nagyra nő a támogatással járó fajlagos (pl. egy pénzegységre jutó) bürokrácia és megköttöttségek, hogy nem éri meg pályázni.

A „tőkeerősebbé” tett és ezzel hatalmi pozícióba helyezett tájon kívüli vállalkozások (általában nagyvállalatok vagy multi-

nacionális cégek) előbb-utóbb megszerzik a termőföld és más helyi erőforrások jelentős részét. Mint tájon kívülieknek, a gazdálkodásuk egyetlen célja a – támogatásokkal megnövelt – tőkájük minél jobb befektetése, a minél nagyobb profit szerzése. A helyi ember, miután éppen a támogatások következményeként egyéni boldogulásra alkalmatlanná válik, igen kiélezett versenyhelyzetbe kerül a közösség más tagjaival a folyton csökkenő munkahelyekért.

A verseny, különösen a játékszabályokkal nem rendelkező, illetve erkölcsi-közösségi kontroll alatt nem álló verseny hatékony közösséget degradáló tényező.

Összefoglalva: a tőkeerős vállalkozások támogatása előbb-utóbb a táj természeti és humán tőkéjének föléléséhez vezet. Egy ilyen, versengésre és a pénz irányítása alá kényszerített helyi társadalom előbb-utóbb elveszíti lelkületét, közösségi összetartó erejét – elkerülhetetlenül szétesik, elveszíti egyedi arcát, és betagoódik az egyre növekvő és irányítható „tömegbe”. Az élet formalizálódása és elbürokratizálódása az egyént és a közösséget egyaránt kiszolgáltatja a hivatali hatalomnak. Ha a helyi kisboltokban csak a bevásárlóközpontokból (pl. METRÓ-ból) származó tojást, tejterméket, gyümölcsöt, sóprűt stb. lehet kapni, miközben a helyi termelő nem tudja a helyi boltban legálisan elhelyezni az ugyanezen, de sokkal jobb minőségű termékeit, akkor az adminisztratív szabályozás nem segíti a helyi közösségek és a táj fejlődését. Hasonló példák sokasága lenne összegyűjthető. A túlszabályozás és a túlbürokratizálás kifejezetten növekszik az EU hatására.

Egy a közösségek szempontjából igen veszélyes folyamat erősödött föl az utóbbi évtizedben. Az élet egyre bürokratikusabb, az adminisztratív-jogi megkötések egyre szorítóbbak, egyre kisebb mozgásteret engednek az ésszerű cselekvéshez. A fejlesztési célú EU-s támogatások általában ésszerűtlen és lehetetlen feltételeket tartalmaznak, a kedvezményezett és a támogatásra megbízott szervezetek között a partneri viszony jelei csak nyomokban lelhetők föl, általános a pályázók kiszolgáltatottsága és a támogató hivatalnokok bizalmatlansága, amit a megalázó ellenőrzési procedúrák irracionális bonyolultságával ellensúlyoznak. A vidéki élet természetes és ésszerű elemei egyre gyakrabban ütköznek a tájakat nem ismerő városi (brüsszeli?, budapesti?, bukaresti?) szakértők és hivatalnokok által alkotott valamilyen szabvány előírásaiba, tiltásokba és utasításokba, érthetetlen gazdasági szabályozókba, kényszerű nyilvántartásokba.

A megélhetésükért küzdő helyi emberek és közösségek előtt nincsen más lehetőség, mint egy olyan életmód-stratégia kialakítása, ami a csaláson alapszik, ami az illegális szférába kényszeríti őket. Ennek a következménye egyelőre kérdéses. Lehet, hogy erősíteni fogja a szolidaritást, az informális he-

lyi együttműködést, a leleményességet. Lehet azonban az is, hogy lerontja a lakosok maradék erkölcsi tartását (életmódszerű csalás és törvényszegés), és előbb-utóbb általános lezüllesztés következik be. Az életmódszerű törvényszegés Magyarországon már a jelen problémája. A hátrányos helyzetűnek nevezett térségekben dominánssá vált a feketepiac működése, hangsúlyosan beleértve a munkaerő piacát is. A jövedelem egyre nagyobb hányada kerül a lakosokhoz illegális munkavégzéssel. Ezen törvényszegések és csalások nyilvánvalóan nem ismeretlenek egyrészt azok előtt sem, akiknek a dolga lenne a törvénytelen életmódra kényszerítő feltételek megváltoztatása, másrészt azok előtt sem, akik le kellene hogy csapjanak a „bűnösökre” a törvény nevében, és akiknek meg kellene büntetni őket. Ez a visszás rend azonban nem változik. Büntetés csak ott van, ahol a hatalom számára veszélyesnek tűnő erők jelennek meg, vagy ahol precedens értékű kezdeményezések sejtethők. Valójában egy össztársadalmi méretű játszma zajlik. A játszma szerepeit a szabályalkotók osztják: vannak engedetlen polgárok, a rendre felügyelő hivatalnokok és többnyire elnéző büntetés-végrehajtók. Ezek a pszichológiai értelemben vett tartós játszmák azonban nem szoktak jól végződni. A hatalom számára kényelmetlen természetes és jogi személyek egy átfogó ellenőrzéssel bármikor lebuktathatók, megbüntethetők, ellehetetleníthetők, kiiktathatók, így egy új totális hatalom körvonalai erősödnek.

A közösségek „professzionális” és jó szándékú fejlesztése tehát mindaddig hamvába hullt erőfeszítés, amíg nem fejlődik párhuzamosan egy közösségbarát politikai, gazdasági és táji környezet is. Ebből kifolyólag a jelenlegi közösségfejlesztések gyakran csak látszattervékenységek, a „sok hűhó semmiért” jellemzővel illelhetők, még akkor is, ha papíron kimutathatóan, „számszerűsíthető” eredmények mutathatók föl.

5. sajátosság: A gazdaság alárendelődik a táj teljes produkciójának.

Ez a sajátosság szemben áll azzal a beállítódással és vélekedéssel, amely a gazdasági fejlődést, sőt, növekedést – beleértve a lakosság jövedelmének növekedését is – azonosítja a táj vagy a helyi társadalom fejlődésével. A táj fejlődéséhez a helyi társadalom és az ökológiai rendszerek termelői tevékenysége egyaránt hozzájárul, mégpedig egymással mellérendelő viszonyban.

Az EU intézkedéseit és szabályait a tájaknak ez a sajátossága a legkevésbé sem befolyásolja. Ki kell mondanunk, hogy ma már minden jelentősebb nemzeti vagy nemzetek feletti szervezet a gazdaságot mindenek felett álló hatalomnak tekinteti, amelynek minden mást alá kell rendelni. Ha egy szer-

vezet nem vallaná ezt az alapeszmét, valószínűleg gyorsan életképtelenné válna, majd fölbomlana, így nem tudná tartósan megzavarni e szervezetek egységes világszemléletét. Ez alól az EU sem kivétel. Az egyik kezével támogatja a környezet- és természetvédelmet, míg a másikkal óriási környezeti károkat okozó beruházásokat finanszíroz (vagy csak szemet huny ezek fölött). Vallja a társadalmi igazságosságot, és a maga gyenge eszközeivel szolgálja is azt, ugyanakkor gazdasági érdekei igazságtalan intézkedésekre kényszerítik, egészen az igazságtalan háborúban való részvételig. A gazdasághoz való feltétlen igazodás következményeként kialakuló ellentmondásokat tovább lehetne sorolni.

Hogyan lehetne ebben a helyzetben elvárni az EU-tól, mint egy túlbürokratizálódott, demokráciát játszó, de nem demokratikus mamutszervezettől azt, hogy a törékeny tájak fejlesztésekor eltávolodjon a gazdaság feltétlen szolgáltatótól? Vegyük példának az EU országaiban folytatott mezőgazdaságot. Nyilvánvaló, hogy egy gazdaságilag életképtelen és a környezetét fölélló mezőgazdasági technológia irdatlan támogatása zajlik. A bürokratikus óriás tehetetlensége azonban olyan nagy, a gazdasági kényszerpályák pedig olyan szorítóak, hogy az EU mezőgazdasági politikájának (Common Agricultural Policy, CAP) valódi megreformálása elképzelhetetlen. A fejlesztési politikája tehát változatlanul nem fogja figyelembe venni a törékeny tájak finom szerkezetét, a kis közösségek lelkületét, a sok kicsi, kontrollálhatatlan, autonómiára törekvő táj érdekeit. Az EU, mint az egyik legjelentősebb nemzetek fölötti szervezet, amely elsősorban gazdasági érdekeket szolgál, nem is tűrheti azt, hogy egy-egy önállósuló táj kivonja magát az EU irányítása alól, és ezzel precedenst teremtve, csökkentse az EU gazdasági hatalmát. Nem várható tehát olyan fejlesztési politika, ami a tájak igazi érdeke lenne: a gazdasági önállóság (önellátás és belülről vezérelt áruterelés), és a politikai szuverenitás fokozódása, egyszóval az autonóm, önrendelkező tájak kialakulása.

Utószó

A helyzet talán nem olyan reménytelen, mint amilyennek látszik, de ehhez a jóságos EU-ba vetett feltétlen bizalom helyett jól kigondolt védelmi és együttműködési stratégia alapján cselekednünk kell. A rendszerváltás óta a világ nem úgy változott meg körülöttünk, hogy nagyobb biztonságba kerültünk, hanem ellenkezőleg, a veszélyek eddig ismeretlen módon fenyegetnek. A cselekvéshez vezető út első állomása tehát a tisztánlátás, annak tudása, hogy mi zajlik körülöttünk. Az e tudásra épülő stratégiánál alkalmazhatjuk a „Gondolkodj globálisan – cselekedj lokálisan” elv módosított változatát, a „Gondolkodj radikálisan – cselekedj reálisan” elvet.

Vidékfejlesztés és a civil szervezetek

CSOMÓS ATTILA

Megragadva az alkalmat, hogy az Erdélyi Magyar Civil Szervezetek VI. Fórumán is részt vehetek, a vidékfejlesztésről, annak szükségességéről, az EU vidékfejlesztési politikájáról, valamint Románia vidékfejlesztési agrárpolitikájáról szeretnék értekezni. A **vidékfejlesztés** fogalmát ennek megfelelően a következők szerint határozom meg: A vidékfejlesztés (rural development) az Európai Unióban olyan politika, amelynek a kedvezményezettjei alapvetően a mezőgazdasági termelést végzők. Ők a problémáik megoldásától a vidéki területek általános gondjainak enyhülését várják.

Igen ám, de az EU-t alkotó országokban a vidéki terület és az ott élő népesség egyre kevésbé függ a mezőgazdaságtól, mert az EU-ban a jelen pillanatban a termelés növekedése helyett a versenyképesség fokozása, az ártámogatások csökkentése, a termelők jövedelemtámogatásának növelése a fő cél. Továbbá megállapított tény az is, hogy az EU-ban a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya egyre csökken, és mégis túltermelés van, mert a termelés egyre jobban koncentrálódik. Folyamatosan növekszik az elhalálozási ráta, csökken az újszülöttek száma, és még mindig folyamatos a vidékről a városokba való átköltözés. Ezek hatására bekövetkezik egyes olyan tevékenységi lehetőségek megszűnése, amelyekre csak a falusi környezet ad lehetőséget, egyes vidékek elnéptelenedése, és ezzel együtt a környezet pusztulása is. Mindezek nem kívánatos folyamatok.

Összefoglalásként leszögezhetjük, hogy a vidékfejlesztési politikának az a célja, hogy megújítsa, megerősítse azokat a vidékeket, illetve azoknak a területeknek a versenyképességét, amelyeknek a mezőgazdasági termelés (mező-, erdő-, vad-, halgazdaság) ad megélhetőségi lehetőséget, valamint hogy hozzájáruljon a munkahelyek megtartásához és fejlesztéséhez és az ott élő lakosság életkörülményeinek javításához.

És most lássuk, hogyan állunk mindezekkel a kérdésekkel Romániában. A meglévő adatok birtokában tudunk kell, hogy Romániában a vidéken élők száma ma 10,3 millió körül van. Ebből több mint 5,6 millió az aktív korú lakosok száma. Mivel városon még nem fejeződött be a privatizációs és a reprivatizációs folyamat, az ipar átszervezése, a fejlett technológiák és technikák bevezetése,

se, a városokban élők nagyszámú munkanélküliség felszámolása, az előbb jelzett aktív korú lakosoknak vidéken kellene munkalehetőséget biztosítani. Ez egyben azt jelenti, hogy a vidéken élő lakosság problémáinak a megoldását a mezőgazdaság és főleg a mezőgazdasági ágazathoz szorosan kapcsolódó szolgáltatások fejlesztése kellene biztosítsa. Ez sajnos lehetetlen, mert Romániában még mindig 4,2 millió az 1,54–2,5 ha földtulajdonnal rendelkező gazdálkodók száma, és ha be is indul a földkoncentráció folyamata, azaz az EU-ban lévő átlag 100 ha-os gazdaságok kialakítása, ez akkor is csak 140 000 gazdaság létrejöttét jelentené, mivel hogy az összmezőgazdasági terület nagysága nem több mint 14 millió ha. Tudomásul kell venni azonban azt is, hogy Romániában 13 000 falu létezik. Tehát átlagosan minden faluban 11 gazdaság, Romániában pedig összesen 143 000 mezőgazdasági vállalkozó biztosíthatná a mezőgazdasági termékek előállítását. Ez a szám az 5,6 millió aktív vidéken élők számához képest elenyészően kevés.

Az előbbiekből kiderül, hogy Romániában a vidéken élők gondjait nem lehet egyszerűen csak a mezőgazdaságra való összpontosítással megoldani. Hozzá kell tenni még azt is, hogy minden táj és falu egyszeri és megismételhetetlen, és ezekben a megélhetőség attól függ, hogy milyen a környezet, az időjárás, az évi csapadék mennyisége, az ivóvíz ellátottsága, a talaj minősége, milyen gazdálkodás alakult ki ez idáig, valamint mindezek összefüggését az ott élő népek kultúrájával, építkezési, öltözködési, étkezési, stb. szokásaival.

Romániában tehát a vidék kérdése nem egy szűk társadalmi csoport gondjainak megoldását jelenti. Ahogy egyik erdélyi magyar politikusunk mondotta: „szembe kell nézni egy sereg gonddal, amivel a falusi emberek, a kis közösségek, a kis társadalmak élet-halált vívnak a fennmaradásért”. Nincsenek megfelelő utak, úthálózatok, ivóvízhálózatok, kanalizálás, kommunikációs infrastruktúra, szociális létesítmények, fenőttképzést és szakmai átképzést biztosító központok. Nincs vállalkozóbarát környezet, amely vonzaná a külföldi befektetőket, és sajnos nincs egy komoly alkalmazható vidékfejlesztési stratégia sem. Mindent el kell követni, hogy az általános, egyszerűen csak az agrárpolitikai intézkedéseket magában foglaló minisztériumi parancsok és törvények helyett egy komoly és alkalmazható vidékfejlesztési

stratégiát dolgozzanak ki az erre illetékesek.

Azokon a területeken, ahol a versenyképes mezőgazdaság folytatására a területi adottság és a szakképesítés, a gépi felszereltség és a megfelelő agrotechnika alkalmazása lehetséges és biztosított, a hatékonyság fokozásával, a feldolgozási és értékesítési vertikum kialakításával, a minőség javításával és központi támogatással meg lehet valósítani a vidéki népesség stabilitását és helyben történő foglalkoztatását.

Azokon a területeken viszont, ahol az ott lévő adottságok nem teszik lehetővé a versenyképes mezőgazdasági termelés kialakítását, ott a lakosság megélhetését hatékony vidékfejlesztési politika kidolgozásával és alkalmazásával kell biztosítani. Nagyon lényeges, hogy a különböző elméletek helyett minden településen leltározzák fel a helyi lehetőségeket. Fel kell tárni a helyi valóságot, a helyiek tudását, a táj adottságát. Rá kell vezetni a vidéki embereket arra, hogy gondolkozzanak, hogy alkalmazzák a föld megművelésének azt a módját, amelyik a legnagyobb terméseredményt biztosítana abból a termékből, amelyiknek a táj a legmegfelelőbb természeti adottságot biztosít. Meg kell találni azt a mezőgazdasági terméket, amelyiket a legváltozatosabban fel lehet helyileg dolgozni, és amelyiknek a legnagyobb piacot lehet teremteni. Ezekre a területeken a tevékenységek diverzifikálása, a több lábbon állás, különböző fejlesztési technikák alkalmazása hozza meg a megfelelő eredményt.

Mindezen feladatok csak a humán feltételek biztosításával, a helyi polgári társadalom megteremtésével illetve újratemtésével érhetőek el. Itt szeretném azt a meggyőződésemet kifejezni, hogy ebben az építőmunkában nagy szerepe van, de még nagyobb kell vállaljanak a civil szer-

vezetek, a különböző nem kormányzati, elsősorban gazdasági (de nemcsak) gazdasági profilú egyesületek és alapítványok. Meg kell találni azokat a hiteles embereket, akikkel szemben bizalom alakítható ki az adott térségben, és akik együtt tudnak dolgozni a helyiekkel. Meg kell szólaltatni azokat az embereket, akik közel másfél évtizede nem vesznek részt a közéletben, mert az ő tapasztalataik nagymértékben hozzájárulhatnak az életképes és megvalósítható programok kidolgozásához, a helyi adottságokra alapozott fejlesztési irányok meghatározásához.

A szocialista gazdasági rendszer Romániában, akárcsak a többi szocialista országban is, a kollektivizálással és annak fenntartásával megakadályozta a vidéken élő embereket abban, hogy gondolkozzanak. Olyan országos termelési rendszert és szabályozást vezetett be, amelyik eltüntette a sokszínűséget. Ezt a sokszínűséget kell újra kifejleszteni az élethosszig tartó oktatás alkalmazásával, a vidéki népesség innovatív képességének fokozásával, a vidéki társadalom szociális és kulturális felemelésével, mert másképp a kialakulóban levő globalizáció és uniformizációs folyamatok által továbbra is csak a vidék elnéptelenedését, de nem a vidék megújulását, versenyképességének erősítését idézzük elő.

Összefoglalva: az kell legyen a célunk, hogy megteremtjük minden vidéken, kistérségben a lehetőséget a piacorientált gazdaságok kialakításához, hozzájárulva ezáltal a területek munkahelyeinek megtartásához és fejlesztéséhez, valamint az ott élő lakosság életkörülményeinek javításához.

Egy magyarországi szakember szerint: „A vidék elnéptelenedését ugyanis nagyon könnyű előidézni, de ezt a folyamatot visszafordítani nagyon nehéz. Maros megyében még nem késő.” Ezt vallom én is.

A szövetkezetek szerepe az Európai Unióhoz való csatlakozásban

DR. SZABÓ ZOLTÁN*

Bevezetés

A szövetkezetek szerepe az EU-csatlakozásban négy kérdéskör köré csoportosítható:

- Milyen irányban és milyen erőviszonyok mentén változik az EU agrárpolitikája? Másként fogalmazva: milyen Európai Unióhoz csatlakozik majd Románia?
- Mit tekintenek szövetkezetnek az EU korábbi tagállamai,

mit jelent a 25 tagállamra történő bővítés?

c) Milyen szerepe van a szövetkezeteknek a termelők jövedelembiztonsága és a vidék népességmegtartó ereje szempontjából?

d) Milyen közösségi intézkedések segíthetik a termelők szövetkezeti társulásait pozíciójuk javításában?

Az EU Közösségi Agrárpolitikájának változása

Az Európai Unió Közösségi Agrárpolitikája (Common Agricultural Policy /CAP/) a világkereskedelmi tárgyalások és a

* ügyvezető titkár, HANGYA Szövetkezeti Együttműködés (Budapest)

fogyasztói igények nyomására 2003-ban került megreformálásra. A reform az Agenda 2000-ben összegzett tervéhez képest számos kompromisszumot hozott, így például a korábban radikálisnak tervezett forrás-átcsoportosítás a vidékfejlesztésre csak mérsékelt mértékben jelent meg, ugyanakkor a reform iránya egyértelmű üzenet: hatékonyan, a környezetvédelmet és a fogyasztói biztonságot messzemenően figyelembe véve lehet és kell az agrárágazatnak működnie.

A reform középpontjában a **többfunkciós mezőgazdaság** áll, amely a fenntartható fejlődést, azaz a gazdasági életképességet, a környezeti megbízhatóságot és a társadalmi elfogadhatóságot egyensúlyban tartva ad jövőképet az agrárágazatban tevékenykedőknek. Ez a jövőkép az összehangolt és **egységes agrár- és vidékfejlesztést** jelenti, amelyben a piacpolitika és vidékpolitika egyenrangú, és amelyben az élelmiszertermelés, a környezetgazdálkodás és a vidékfejlesztés funkciója egyaránt hangsúlyt kap. (1. ábra)

A reform kulcselemei a következők:

szétválasztás (decoupling): a kifizetések elválasztása a termelési tevékenység mennyiségi eredményétől, ami a korábbi piacszabályozási elemek súlyának csökkenését eredményezi.

fejlesztés költségvetésébe.

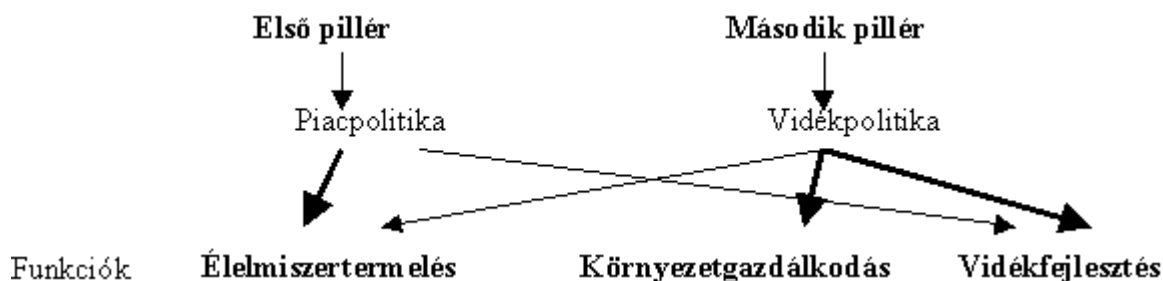
Mindezek tükrében arra kell felkészülni, hogy Románia egy **versenyorientált, de a multifunkcionális jellegnek megfelelő tevékenységekre is tekintettel lévő agrárrendszerhez** csatlakozik. Ez a versenyképesség fokozása érdekében a technikai-technológiai fejlesztés mellett a szemléletváltásnak is fontos szerepet ad.

Mit jelent a szövetkezet az EU-ban ?

Az Európai Unió jogalkotásában a szövetkezeti rendszer szabályozása új elem, hiszen a 2003/1435 tanácsi rendelet kiadásáig csakis **nemzeti szintű szabályozás** érvényesült. A határon átnyúló szövetkezetek EU-szintű szabályozása ugyanakkor hatást gyakorol a nemzeti jogalkotásra is. Az eddigi harmonizáció hiánya mindeközben nem jelent eltérő szövetkezeti rendszert, hiszen a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége (SZNSZ, /ICA/) által elfogadott alapelvek a történetileg kialakult eltérések mellett is viszonylag egységesen érvényesültek a 15 korábbi tagországban.

A fentiekből következően a szövetkezetek a következő **alapelvek** érvényesülésével működnek az EU-ban:

1. ábra Fenntartható mezőgazdaság

Ennek következtében az intervenciók árak csökkennek – különösen a szántóföldi növények, a szarvasmarha, juh és tej ágazatokban –, egyidejűleg a közvetlen kifizetések jelentősége erősödik. A kifizetési rendszer átalakítása lehetőséget ad az egyszerűbb adminisztrációra, ami jelentős megtakarítást eredményezhet az agrárpolitikai eszközök alkalmazásában;

kereszt-megfelelőség (cross-compliance): a termelés környezetbarát és élelmiszerbiztonsági jellegének erősítése. Ez azon keresztül érvényesül, hogy a támogatásokban csak az a termelő részesülhet, aki a környezeti, állatjóléti és élelmiszerbiztonsági előírások betartása mellett végzi a termelést;

hangsúlyváltás (modulation): a CAP második pillérének, a vidékfejlesztésnek az erősítése azáltal, hogy az éves szinten 5000 eurónál magasabb piaci támogatásra jogosult gazdaságtól 2005-ig növekvő százalékos mértékben (max. 5%), majd ezt követően ezen a szinten csoportosítanak át a vidék-

1. önkéntesség és nyitott tagság,
2. demokratikus ellenőrzés,
3. személyes közreműködés,
4. szervezeti autonómia és függetlenség,
5. oktatás, továbbképzés és tájékoztatás,
6. szövetkezés a szövetkezetek között.

A felsorolt alapelvek egyidejűleg a **szövetkezeti értékek** (önsegély, demokrácia, egyenlőség, méltányosság és szolidaritás) érvényre juttatását szolgálják. A nemzetközileg elfogadott alapelvek és értékek formálisan a kelet-közép-európai országokban is érvényesültek, mégis tartalmilag jelentős eltérés van a korábbi és az új tagországok (és a társult tagok) szövetkezeti rendszere között.

Az alapvető eltérés strukturális eredetű, ezáltal mély gazdasági és társadalmi gyökerekhez kapcsolódik. A nyugat-európai agrárágazat alapját a fő- és (egyre fokozódó mértékben) a mel-

lékfoglalkozású agrártermelők jelentik, akik mezőgazdasági alaptevékenységet végeznek. Egy-egy szektorra vonatkozóan a termék értékesítésére illetve a szükséges termelési eszközök, anyagok beszerzésére ugyanakkor létrehozzák közös vállalkozásaikat, döntő hányadban szövetkezeti formában. A kelet-közép-európai országok gyakorlatában ugyanakkor a szövetkezet alapvetően egy olyan vállalatszerűen működő társulást jelentett, ahol a tagok a tulajdonosi pozíció helyett alkalmazottként tevékenykednek, a szövetkezet és a tagok gyakran egymással átlapolódó (ezáltal nem teljesen átlátható) tevékenységet folytatnak, amiben a mezőgazdasági alaptevékenység a meghatározó arányú. Ez azt is jelenti, hogy míg Nyugat-Európában a szövetkezet szó mögött valójában vágóhíd, tejfeldolgozó, magtár (és esetleg malom), aukciós zöldség-gyümölcs piac áll, addig Kelet-Európában egy vállalatszerűen működő, az eredeti tulajdonosoktól elidegenedett, azoknak munkahelyet biztosító elsődleges mezőgazdasági termékeket előállító cég képe rajzolódik fel. (2. ábra)

Jövedelembiztonság és a vidék népességmegtartó ereje

A szövetkezet alapvetően a tagság érdekeit szolgáló szervezet, és társadalmi funkcióját meghatározó mértékben a gazdasági érdekérvényesítésen keresztül érheti el. Másként fogalmazva a szövetkezet akkor működik tagsága érdekeinek megfelelően, ha működése eredményeképpen a tagság közvetlen vagy közvetett anyagi előnyhöz jut.

A korábbiakban kifejtetteknek megfelelően hosszabb távon az EU agrárpolitikája olyan irányban változik, amelyben a versenyképesség kerül előtérbe. A piaci versenyben az tud helytállni, aki a megfelelő minőségű árut a lehető legalacsonyabb költségszint mellett tudja előállítani és azt a legkedvezőbb feltételek mellett tudja piacra juttatni. Ennek megfelelően az a termelő tud az európai (és világ) piacon talpon maradni, aki a minőség, az ár és a piaci szervezés tekintetében a globalizálódó kihívásoknak és fogyasztói elvárásoknak legteljesebb mértékben képes megfelelni.

Az áru értékesítésének alapfeltétele a **fogyasztói elvárások-**

2. ábra Termékpálya szövetkezeti kapcsolata

Kelet-közép-európai gyakorlat

Termelés	Felvásárlás	Élelmiszeripar	Nagykeresked.	Kiskereskedel.	Fogyasztó
<i>Atomizált termelők</i>					

Nemzetközi gyakorlat

Termelés	Felvásárlás	Élelmiszeripar	Nagykeresked.	Kiskereskedel.	Fogyasztó
<i>Termelők szövetkezeti összefogása önálló termeléssel</i>					

A térség szövetkezeti rendszerfejlesztésében ezért van meghatározó jelentősége a szövetkezetek jogi szabályozásában:

- a tőkeérdekeltségű társaságoktól való egyértelmű megkülönböztetésének és társadalmi jelentőségével összhangban lévő preferenciájának,
- a demokratikus irányítási rendszer megvalósulásának,
- a valódi önkéntesség és ebből fakadó felelősségvállalás érvényesülésének és
- a piaci kapcsolatok világos elkülönítésén alapuló átláthatóságnak.

Az aktív szövetkezeti rendszer ugyanakkor a klasszikus szövetkezeti elemek modernizálását is szükségessé teszi. A globalizációs kihívások, ezen belül a multinacionális tőke megjelenése és a kereskedelmi láncok által diktált piaci feltételek a szövetkezetek versenyképességének fokozását és ezért együttműködésük erősítését feltételezik. Ezért van jelentősége a **klasszikus alapelveken nyugvó szövetkezeti rendszerfejlesztésnek**, amelynek gyökerei a HANGYA szövetkezeti rendszer formájában a térség történelmében jelen vannak.

nek megfelelő minőség biztosítása, ezen keresztül a fogyasztói bizalom megteremtése és megőrzése. Természetesen helyi piaci kapcsolatokban másként jelenik meg ennek teljesülése, és ebben az egyén felelősségvállalása nélkül nem lehet megfelelő pozíciót elérni. A termőföldtől a fogyasztó asztaláig terjedő **élelmiszerbiztonság** termékenként eltérő igényeket támaszt, ugyanakkor mégis elmondható, hogy a modern piaci viszonyok mellett a minőség közösségi együttműködés és rendszerszervezés nélkül nem valósítható meg.

A megfelelő minőség mellett is csak az tud a piaci versenyben felszínen maradni, aki az igényelt terméket a fogyasztói igények változásának megfelelő **mennyiségben** tudja garantálni. Ez azt eredményezi, hogy a kis volumenben piacra juttatni képes termelők hátrányban vannak azokkal szemben, akik a piac minőségi és mennyiségi igényeire rugalmasabban képesek reagálni. Ebből a csapdából a termelők (még a nagyobbak is!) csakis a közösségi szerveződésen a termelői összefogásokon keresztül tudnak kimenekülni.

A globalizálódó piaci versenyben kiéleződött az **árverseny**,

amely a termelők egyik legnagyobb kihívása. A kínálati oldalról tekintve nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy az EU agrárpolitikája eddig egy viszonylag magasabb termelői árszintet biztosított a világpiaci árszinthez képest, ám a CAP változása ezt a jövedelempozíciót megváltoztatja. Ebből következően az áralkuban az kerül előtérbe, aki az **előállítás költségeit** az előbb említett minőségi és mennyiségi követelmények betartása mellett a legkedvezőbb szinten tudja tartani. A termelőtől a fogyasztóig terjedő termékpálya egyes szakaszaiban ugyanakkor eltérő profit képződhet, így az a termelő, aki nem tudja kezében tartani a teljes vertikumot, az nyilvánvalóan jelentős árendeménnyre kényszerül értékesítése során különösen akkor, ha az nem a fogyasztói piacon realizálódik. Az értékesítés során bekövetkező veszteség mellett a termelők a termeléshez szükséges anyagok, eszközök piacán is árvesztést szenvednek akkor, ha elszigetelten, kis tételekben, gyenge áralku-pozícióban kívánják a termeléshez szükséges tételeket beszerezni. A beszerzésnél és az értékesítésnél jelentkező bevételkiesés nehezen kompenzálható azzal, hogy a termelő alacsonyabb bevétellel számolva saját munkáját értékeli le, helyesebb magatartás, ha a közös beszerzés és értékesítés rendszerével ér el kedvezőbb árszintet.

Ahogy a minőségi és mennyiségi kihívásoknak nem, vagy csak igen nehezen tud megfelelni a termelő egyénileg, ugyanúgy a piacra juttatás költségeit is csak nagyon tőkeerős és megfelelő kapacitással rendelkező termelők képesek vállalni. Az áru **piacra juttatásának** megfelelő ütemezése, a kapcsolódó minőséggaranciák kiépítése és tanúsítása olyan költségek és **rendszer-szervezés**, amely költséghatékonyan egyénileg nem valósítható meg.

A felsorolt elemek egyértelművé teszik, hogy bevételi és jövedelmi garanciák a fogyasztói igényből fakadó és az előbbieken összegzett feltételek teljesítése esetén érhetők el. Ez annyit is jelent, hogy a **termelők gazdasági érdekeiket csakis a saját gazdasági érdekérvényesítő intézményrendszerük** létrehozásával és megerősítésével védhetik meg. Ez az intézményrendszer a termelők szövetkezeti együttműködése, amely a korábbiakban vázolt alapelvek érvényesülése mellett a piac globális kihívásaira ma már globális, országhatárokon átnyúló szövetkezetek működésén keresztül is képes reagálni. A piaci érdekérvényesítés lehet az alapja a vidéki népesség, különösen az agrárnépesség anyagi jóléte fokozásának, a vidék népességmegtartó ereje megőrzésének.

Szövetkezetek és támogatásuk az EU-ban

A CAP reform alapelve természetesen nem az, hogy valamely piaci szereplőt kiemelten támogasson, így a szövetkezetek többi versenytárustól való megkülönböztetését versenypolitikai

megfontolások alapján nem lehet megalkotni. Ugyanakkor az agrárpolitika kiemelt fontosságot tulajdonít annak, hogy a termelők piaci részesedése növekedjen. Ezért az EU az ún. **vidékfejlesztési intézkedései** keretében már az 1970-es évek végétől kezdve támogatta az értékesítést célul tűző **termelői csoportok** létrehozását és működését. Ezt a támogatást az EU 15 tagországa számára közösségi forrásokból megszüntette, de 2000-től nemzeti hatáskörben lehetőséget biztosított ennek támogatására, amennyiben az adott szektorban a termelők piaci részesedése túlzottan gyenge. Az új tagországok szerkezeti eltérésére is tekintettel, a termelői csoportok létrehozásának és működésének támogatását ugyanakkor az EU közösségi forrásokból a vidékfejlesztési intézkedések keretében biztosította 2006-ig, és várhatóan ez a támogatás fennmarad a következő, 2007–2013-as időszak költségvetésében is. A termelői csoportok támogatásának jogi szabályozása az 1. táblázatban bemutatott joganyag szerint valósult illetve valósul meg.

A támogatás tehát a termelői csoportok közös marketingjé-

1. táblázat Az EU szabályozása a termelői csoportokról és azok társulásairól

1. 1360/78/EGK rendelet (1978. június 23.)
2. 220/91/EGK rendelet (1991. január 31.)
3. 952/97/EGK rendelet (1997. június 2.)
4. 2759/99 EK rendelet 6. cikk
5. 2000/C028/02 Közösségi iránymutatás 10. pont (2002. február 1.)
6. Koppenhágai megállapodás a társult országok vidékfejlesztési intézkedéseire.

nek kialakításához, ennek fizikai megvalósításához, szervezési, adminisztrációs és közvetlen marketingköltségeihez ad árbevétel-arányosan 3–5%-nyi kiegészítő és évente csökkenő mértékű forrást 5 éven keresztül. Az intézkedés valamennyi szektorra kiterjed, amelyben a termelők piaci részesedését a nemzeti agrárpolitika ösztönözni kívánja. A **zöldség-gyümölcs szektor** nem a vidékfejlesztés intézkedéseivel, hanem a szektor **piacszabályozásán** keresztül hasonlóképpen ösztönzi a termelők piaci szervezetben történő összefogását.

A termelői közösségek ugyanakkor más formában is közvetlen befolyást gyakorolhatnak a vidékfejlesztési eszközökön keresztül saját piaci pozíciójuk megerősítéséhez. Kiemelt jelentőséget jelent az élelmiszerbiztonság és a nyomon követhetőség fokozása, amelyben a termelők közös fejlesztése döntő lépés lehet a fogyasztói bizalom elnyeréséhez. Ugyancsak lényeges szerepe van a termelői közösségeknek az **eredetvédelem** és a **földrajzi indikátorok** területén, amely szintén fontos piaci értéket jelent.

FORRÁSMUNKÁK:

1782/2003 ET. rendelet

CAP reform summary Newsletter of EU-DG VI (Special edition) July 2003.

Szabó Z.: Korkép egy nemzetközi szövetkezetfejlesztési projekt tükrében. *Gazdálkodás* 1996, Budapest, XL/.2.kötet ,1–5.Mohácsi L.–Szabó Z. – Szeremley B.: *Agrárjövők nemzetközi intézményrendszere, a termékpályás szövetkezet*. Agroiinform Kiadó és Nyomda Kft., Budapest, 2000, 206.**A szövetkezés a falu esélye****SOMAI JÓZSEF**

Miért fontos, hogy kiemelten foglalkozunk a vidék kérdésével? Elsősorban, mert országos viszonylatban a lakosságnak közel 50%-a jórészt veszélyeztetett helyzetben vidéken él; a magyar lakosság még az átlagnál nagyobb, azaz 55%-os arányban, a múlt minden nyomorúságát konzerválva, a mezőgazdasági élet nem éppen kedvező időszakában küzd az túlélésért. Mindebből a foglalkoztatottak száma a különböző vidékektől függően 30–40% között ingadozik, a vidéki összlakosság 25–30%-a alacsony, valójában siralmas, nagyrészt a létminimum alatti életvitelt jelentő nyugdíjból tengődik, az el-tartottak száma 35–40% között mozog.

Napjainkban a falu fenyegetettsége felmérhetetlen, az életképessége kockázatos. Fennmaradása veszélyeztetettségének indokai közé soroljuk a következőket:

1. Folyamatosan napirenden van a fiatalok elvándorlása, a munkaerő pótlására nincs esély, az elöregedés előrevetíti a falu kihalásának lehetőségét, az idősebb korosztály sorsa az örökre marginalizált személy státusza.
2. A szociális nehézségek, az alacsony színvonalú orvosi ellátás, gyógyszerhiány, a rossz utak okozta elszigetelődés mind-mind a nyomor és a természetes fogyatkozás felgyorsító tényezői.
3. Életképes kiscgazda ökoszisztéma kialakítására nincs rendszer, nincs stratégia, nem jött létre megfelelő gazdasági környezet, a vidék mai napig nem tűzte napirendjére a szövetkezésre alapozó összefogást, nincs összefogás a szétszórt szűkös lakossági pénztartalékok tökévé szerveződésére sem, még annak tudatában sem, hogy a tizenöt éve visszaöreglött kispárcellás gazdálkodás ma már végleg halálra van ítéelve.
4. A mai falusi gazdaság elsősorban az elmaradt gazdálkodási módszerek, a nagy termelékenységet biztosító új technológia és modern eszközök alkalmazásának mellőzése miatt versenyképtelen, másodsorban nem lehet képes versenyben maradni a globális kereskedelmi hálózatok olcsó és minőségi áruival szemben, amikor az EU-országok, Spa-

nyorszag, Franciaország, Görögország, de az AEÁ, Argentína, Mexikó dömpingtermékei multinacionális nagyüzleti hálózatain keresztül ömlesztik egész Európa-szerte a jó minőségű termékeket.

5. Természetszerűleg ilyen gazdasági környezetben a lakossági megtakarítás majdnem teljesen ki van zárva, sőt a vagonállag csökkenésével kell számolni a veszteséges gazdálkodás miatt.

6. A versenyképességet biztosító modern eszközökhöz a hozzáférést gátolja a tőkehiány és a meglehetősen nehézkesen és drágán szolgáltató hitelforrások kihasználása, a drága eszközök beszerzése egy magángazda képességét túlon-túl fölülmúlja.

7. A már alacsony felvásárlási árakat, a kereskedelmi hálózatok uralmának terjedésével, az egyre szűkülő piac a minimálisra korlátozza, helyenként teljesen lehetetlenné teszi az értékesítési esélyeket.

8. A tudásszerzési lehetőségek esetlegesek és szervezetlenek, az oktatás alacsony színvonalú, tekintettel arra, hogy a szegénységbe szakadt falusi feltételek miatt eluralkodott az ingázási rendszer, amely okán a falusi lakosság és az értelmiség közötti közvetlen kapcsolat az elvárt alatt maradt, s ebből következően csupán 5%-os a faluról származott középiskolai végzettség száma, és csak 1%-a végez egyetemet. A szatelit falvaknak (ezek a községfüggő falvak, amelyek az erdélyi magyar falvak többségét teszik ki) egyedüli támasza az egyház és a pap.

9. Általános tehetetlenség uralkodik, s ez az általános tehetetlenségi állapot tartja fogságban a cselekvésképességet, a falusi lakos ma a történelem alakította helyzet rabja.

10. A föld olcsó felvásárlása napirenden van nyugati (helyenként keleti) tőketulajdonosok részéről.

11. Politikai érzéketlenség mélyíti a tehetetlenségi állapotot.

Nézetünk szerint ez a summás összefoglaló sajnos nem csu-

pán pesszimista kép, hanem a vidék, s elsősorban a falusi gazdálkodás jövőképeinek valóság alapú keresztmetszete. Ezek után felvetődik a kérdés, hogy van-e reális lehetőség a megoldásra, vagy pedig hol támadható meg a gyökeres változás lehetősége, mert radikális paradigmaváltás nélkül, elsősorban az agyokban, s másodsorban a tettekben, nem következhet be az a teljes gazdasági átalakulás, amely a falu megmaradásának nyújthat biztonságot.

Elsősorban a megtépázott közös érdekekre alapozott összetartás eszméjének újragondolása szabadíthatja meg és emelheti ki az agyakat a negyvenéves csalódási kábultságból.

Igaz, tájainkon a szövetkezeti mozgalmat, a vidék összetartásának klasszikus példáját, amely a múlt század első felében az erdélyi falu gazdasági fellendülését, jólétét, vagyonosodását, a gazdálkodás alapját jelentette, a XX. században két megsemmisítő támadás érte:

1. Az 50-es évek szocialista termelőszövetkezeti rendszerének kieroszakolása, mely megszüntette a falusi gazdálkodás alapját, a prosperáló magángazdaságot. A magántulajdon megszüntetésével a rendszer hiteltelepítette mind a „szövetkezet” valódi fogalmát, mind a „közjó, közösség” iránti kooperatív szellemű magatartást. Emiatt a '90-es években nem alakulhatott ki az erdélyi magyarság körében életképes értékesítési, feldolgozóipari, fogyasztási vagy hitelszervezeti hálózat.

2. A 90-es évek elején megtörtént ugyan a visszatérés a magángazdálkodásra, azonban a teljes eszköz- és igavonóállathiany, kiürült csűrök, istállók, szétosztott sovány föld sokkal alacsonyabb fokú gazdálkodásra kárhoztatta a gazdákat, mint előtte egy fél évszázaddal, a világ viszont közben haladt. Ezt a versenyképtelen kisparcellás gazdálkodást konzerválta a 15 éven át tartó strucc-agrárpolitika, mert az 1991/36-os társulási törvény nem nyerte el a gazdálkodók tetszését, s ma már elévültnek nyilvánított. Ugyanakkor közismert tény már, hogy kimondottan posztkommunista befolyásra a parlament máig sem volt képes egy a demokrácia elvein nyugvó modern, EU trendes szövetkezeti törvényt jóváhagyni.

Van megoldás a vidék súlyos gondjaira? Természetesen van, viszont egyelőre igen bizonytalanok azok a tényezők, amelyek képesek a gyökeres változást elősegíteni.

Melyek a közösségen kívüli tényezők (külső tényezők)?

- költségvetési többletráfordítás, amely ugyan működik már, azonban jelentéktelen a nagyobb változáshoz;
- EU-támogatások, amelyre a falu teljesen felkészületlen;
- utak, vízvezetés, csatornázás, eszköz-átstrukturálás a gazdaságban;
- a szövetkezeti törvény jóváhagyása és gyors össztársadalmi elfogadtatása;

A közösségtől függő tényezők (belső tényezők):

- képzés, tanulás, felvilágosítás;
- munkahelyteremtés (ipari feldolgozás, vállalkozások, gyümölcsfeldolgozás stb. létesítése);
- falugondnoki rendszer meghonosítása;
- szolidaritási struktúrák kialakítása, szövetkezeti törvény alkalmazása, összefogás az érdekérvényesítésre;
- új gazdálkodási kultúra meghonosítása.

Mi – a Romániai Magyar Közgazdász Társaság ezzel a témakörrel foglalkozó szakemberei – ragaszkodunk ahhoz a felismeréshez, hogy a falu mentőöve a szövetkezetesítés útján történő tőkeerő összevonása, a magántulajdonon alapuló szövetkezeti rendszer szervezése még az EU csatlakozás előtt. Tehát figyelem, mert szerintünk a 24. órában vagyunk!

A falu vagyonosodása, gazdasági erejének növekedése lehet az erdélyi magyar közösség egyedüli megtartó ereje. El kell fogadni azt az alapeszmét, hogy a gazdaság mindenek feletti jelentőséggel bír a megmaradást illetően, különben aki ezt nem vállalja, az az életképtelenség és előbb-utóbb a felbomlás útjára kerül. A regionalizmus, kistérség és tájszemlélet pozitív befolyásoló tényező lehet a falu gazdasági erejének megerősítésében, azonban a globális gondolkodás gátolja a helység- és személylátást, tehát el kell jutni a legalsóbb szintű szervezeti egységhez, a gazdához.

A nemzetközi példák azt igazolják, legyen az Nyugat-Európa, Amerika vagy Japán, hogy a vidék gazdálkodási alapját 60–90% között (országoként változik az arány) a szövetkezeti gazdálkodási mód képezi (az Európai Unióban és Észak-Amerikában ma is a legsűrűbb hitelhálózatot alkotják a hitelszövetkezetek).

Mit tett és tesz az RMKT ezen a téren?

Kiindulási tétel: Az erdélyi szövetkezeti mozgalom múltjával és a mai nemzetközi és európai uniós szövetkezeti gazdálkodási modellekkel teljesen ellentétes a mai erdélyi gazdálkodás módja. Ha a mentalitásban rövidesen nem történik gyökeres változás, és elmarad a változtatáshoz szükséges feltételek kialakításában az EU-csatlakozás előtt, a vidék gazdaságának katasztrófája várható. Tehát a szövetkezeti intézményrendszer társadalom- és gazdaságtörténeti jelentőségének feltárása és a kutatás eredményeinek alkalmazása Erdélyben időszerűvé, sorskérdéssé vált.

A romániai magyarság érdeke, hogy az egész Románia számára kihívást jelentő gazdasági modernizációban megfeleljen a civilizált piaci normáknak, mindez viszont csakis jól szervezett gazdasági és társadalmi cselekvéssel válhat elérhetővé. A gazdasági elemzők, akárcsak a Romániai Közgazdász Társaság Szövetkezeti Kutatócsoportja, arra a felismerésre jutottak, hogy a vidéki – de ezáltal a teljes – romániai magyar lakosság szociális és gazdasági nehézségeit legeredményesebben a korszerű

szövetkezeti hálózat kialakítása győzheti le. Ezért szükséges a régi szövetkezeti mozgalom tapasztalata és az európai szövetkezeti modell és tapasztalat alkalmazása a romániai és ezen belül a magyar közegben, de annak is tudatában vagyunk, hogy ez az adaptációs folyamat nem valósulhat meg a szükséges tudományos kutatómunka és a szakmai közvélemény-formálás, megmértetés és közösségi összefogás nélkül. Elsősorban tehát a tudományos képzési rendszerben és szakmai szervezetek keretében kellene kutatni és megvitatni a szövetkezeti vállalkozási formát, mint amely dinamikusabb szerepet játszhat a helyi közösségek és erőforrások megtartásában és gyarapításában.

Ha minden faluban lenne egy-egy szövetkezet, az gondoskodhatna a begyűjtésről, kalibrálásról, csomagolásról, a piac-kutatásról, térségi kisüzemek működtetéséről. A termelőnek csak az lenne a dolga, hogy megtermesse az árut. Ilyen módon piaci részesedést lehetne teremteni (és itt nem lakótelepi zöldségpiacokra gondolunk elsősorban), de folyamatosan lehetne értékesíteni a többletet a nagy üzletláncokon keresztül is. Azok viszont csak úgy kötnek üzletet, ha nemzetközileg elfogadott előírás szerinti minőségi, csomagolt árut kínálnak a termelők. Az értékesítésnek ezt a részét vállalhatnák fel a már említett szövetkezetek, amelyek szinte teljesen hiányoznak az egész erdélyi régióban. A magára maradt egyéni gazda nem képes eleget tenni a mai értékesítési trendekből származó minőségi kihívásoknak.

A szövetkezetek ügyében 15 év után alig vagyunk túl a nullán. Ezen az igazságon túl egy olyan társadalmi szolidaritásra van szükség, amely megteremti az együttműködést az RMGE rendszerében működő fiókokkal, gazdakörökkel, az oktatási és politikai kompetenciákkal, önkormányzatokkal, népfőiskolai programvezetőkkel, helyi civil szervezetekkel, a politikummal. Ehhez a szolidaritáshoz csatlakozik a Romániai Magyar Közgazdász Társaság szövetkezeti mozgalommal foglalkozó kutatócsoportja is, tekintettel arra, hogy álláspontunk szerint a vidék versenyképessége visszanyerésének egyik – ha nem egyedi – útja a szövetkezetesítés.

A Romániai Magyar Közgazdász Társaság (RMKT) Szövetkezeti Kutatócsoportja interdiszciplináris megközelítésben szándékozik történetiségében feltárni – és a mai nemzetközi, európai uniós modellekkel egybevetve – elemezni a szövetkezeti intézményt, amely hosszú hagyományra tekinthet vissza Erdélyben, s amelynek újraindítása jórésztben megoldaná a romániai magyar közösség vidékének gazdasági problémáit. A szövetkezetet olyan intézménynek látjuk, amely bizonyítottan pozitív eredményekkel működött Erdélyben, a XIX. századtól kezdődően a magyar szövetkezeti rendszer XX. század közepén történt államosításáig. Emellett a szövetkezetek azon kevés gazdasági intézmények közé tartoznak, amelyek a legközelebb áll-

nak a személyhez, a gazdához és a falusi közösség kulturális értékeihez. Ezeket a megállapításokat jórészt a múltbeli önszerveződési hagyományokat elemző, valamint a történelmi forrásokat feldolgozó tanulmányok igazolják. (Ezek a tanulmányok többek között az RMKT szakmai közlönyének, a *Közgazdász Fórumnak* a szövetkezeti rovatában jelentek meg, valamint az *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából* c. kötetünkben). Ezek az elemzések kimutatják az általában vett romániai, s ezen belül a romániai magyarság jelenlegi, kommunizmus utáni átmeneti társadalmának gazdasági és szociális problémáit, valamint e problémák szövetkezeti úton való megoldási lehetőségét.

A nemzetgazdaságon belül elfoglalt magas aránya ellenére is elmondható, hogy a mezőgazdaság elmaradott válságos állapotban van, mert:

- a gépek beszerzése és az inputok túlságosan költségesek a kedvezőtlen árak és hitelhiány miatt, emiatt alacsony a mezőgazdaság gépesítettsége; ugyanakkor a meglévő gépparkok nem arányosak a birtokrészekkel, mivel a birtokstruktúrát a felaprózodottság és elszórtság jellemzi;

- a mezőgazdasági termékek értékesítésének óriási problémája, hogy egyrészt a hitelhiány és műszaki-szakmai elmaradás miatt nehezen lehet megfelelő minőségű termékeket előállítani, másrészt a városi fogyasztókönység csekély vásárlóereje miatt nem talál megfelelő értékesítési piacot a termelőréteg (a lakosság zöme ugyanakkor reálbérének több mint háromnegyedet élelmiszervásárlásra költi, az élelmiszertermékek ár-színvonala pedig lassan megközelíti a magyarországi, sőt európai árszínvonalat);

- míg a feldolgozóvállalatok a mai napig is monopolhelyzetben maradtak, nem alakult ki a valódi versenyhelyzet, a családi gazdaságok legnagyobb része önellátásra van berendezkedve vagy az árukereskedésnek van kiszolgáltatva, termékét önköltségi áron, helyenként ez alatt kényszerül eladni;

- mindezek következtében magas a vidéki munkanélküliség, és nagy hiányok mutatkoznak a szociális és kulturális szolgáltatásokban.

Más gazdasági és szociális problémákra, mint például az alacsony reálberek versus magas árak; alacsony minőségű és túlsúlyozott szociális és kulturális szolgáltatások, lásd kórházak, orvosok, óvodák, iskolák gyenge felszereltsége, a romániai magyar civil szerveződések, alapítványok próbálnak megoldásokat találni a magyar ajkú gyermekek, családok számára (pl. az illyefalvi, dévai, csíksomlyói, zsoboki gyermekmentő programok, szociális ösztöndíjak, szórványkollégiumok, Nyilas Misi tehetségtámogató ösztöndíj, szórványbuszok). Ezeknek az alapítványi karitatív akcióknak természetesen megvan a maguk jelentősége, ám amint az alapítványok elhivatott

vezetői is felismerték, mindez korántsem elég. Az ideig-óráig tartó megsegítésekkel, a szinte kizárólag külföldről érkező pályázati pénzekkel érdemben lehetetlen hosszú távra megbízhatóan jó irányban változtatni az erdélyi magyarság helyzetét. Ehhez hatékony intézményteremtő szociálpolitika szükséges.

Ilyen szociálpolitikai jelentőségű intézménynek tekintjük a szövetkezeti intézményt. Az RMKT szövetkezeti kutatócsoportja azzal a céllal jött létre, hogy a szövetkezeti intézmény típusait, valamint erdélyi előzményeit és újraalakulásának körülményeit interdiszciplináris (jogi, közgazdasági, szociológiai, történelmi) megközelítésben feltárja, és szakmai vitákra bocsássa a tanulmányok, munkamebeszélések, workshopok, konferenciák keretében. Hisszük ugyanis, hogy múltbeli ha-

gyományaink alaposabb ismerete és megértése nélkül minden jelenbeli politikai cselekvés dilettantizmusnak minősül. Mivel a fejlett országokban az egyik legkorszerűbb gazdasági intézmény a szövetkezet, és a szociális igazságosság és emberközpontú gazdaság egyik kezdeményezői és megvalósítói voltak a szövetkezetek, Kelet-Európában is elkerülhetetlen a szövetkezetek visszahonosítása. A szövetkezetek sikeres újjászervezéséhez először két tényező szükséges: a kedvező törvényes keret és az oktatási-szakképzési-kutatási intézmények munkája, majd azt szorosan követnie kell a szervezésnek, amelyhez társadalmi összefogásnak kell társulnia. Erre szeretnénk felhívni az erdélyi magyar közösséget, de az összes kompetencia figyelmét. Gondolkozzunk és cselekedjünk az alámerülés előtt.

Az Európai Unió LEADER Közösségi Kezdeményezése és alkalmazása a vidékfejlesztésben

RAJNAI GÁBOR*

Mit jelentenek az Európai Unió Közösségi kezdeményezései?

Mielőtt a LEADER módszer tartalmáról váltanánk szót, célszerű annak gyökereit, kialakulását és fejlődését, vagyis az általános üzenetét áttekinteni.

Az Európai Unió által finanszírozott közösségi kezdeményezések olyan programokra születnek, amelyeknél alapfeltétel az **alulról jövő, helyi kezdeményezés**. A LEADER is a közösségi kezdeményezések családjába tartozik.

A jelenleg futó ilyen uniós programok:

- az **INTERREG**, mely a határokon átnyúló, nemzetek és régiók közötti együttműködést finanszírozza a harmonikus és kiegyensúlyozott területfejlesztés elősegítése érdekében,
- az **EQUAL** az emberi erőforrás-fejlesztés, különös tekintettel a férfiak és nők megkülönböztetése elleni programok finanszírozására,
- az **URBAN** a válságban lévő városi területeket támogatja, valamint
- a **LEADER+** a vidék fejlődési egyenlenségeinek kiegyenlítése érdekében.

A LEADER kezdeményezés megszületése és fejlődése

Európában a vidéki térségek a gazdasági fejlettség, a környezeti és a szociális adottságok, a kulturális, politikai hagyományok, az intézményi ellátottság tekintetében, illetve a fejlődés

hatékonysága és esélyei tekintetében rendkívül különbözőek.

Egy-egy elmaradt vidéki terület általában egyszerre több depresszív adottsággal és a hátrányos helyzetet konzerváló és/vagy erősítő jellemzővel rendelkezik, úgymint:

- öregedő, fogyatkozó és sok tekintetben szakképzetlen népesség,
- döntően agrártermelői ráutaltság,
- vállalkozói kiszolgáltatottság, kevés helyi munkavállalási lehetőség.

Mindezek eredményeként jelentős körben növekszik a hátrányos helyzetű települések száma, nő az izoláció, nő a különbség a városi és vidéki vállalkozói, illetve a civil szféra adottságai között, erősödik a különbség a népesség esélyegyenlősége között.

Az Európai Unió már az elmúlt évtizedekben ráébredt arra, hogy új fejlesztési kezdeményezésre, közösségi beavatkozásokra van szükség a vidék fenntartható fejlesztése érdekében. Ennek eredménye, hogy az EU Bizottsága 1991-ben elindította az egyik legjelentősebb közösségi kezdeményezését, a LEADER-t.

Mi a LEADER jelentése?

A LEADER eredendően betűszó, rövidítés, s a francia meghatározás betűiből származik, mely: Liason Entre Action pur le Development de Economie Rurale. Angol elnevezése: Links between action for the development of the rural economy. Magyarul: Kapcsolat a vidékfejlesztési akciók között. A meghatározásból is látszik, hogy a kulcsszó a **kapcsolat**.

* Rajnai Gábor a Falvak és Kisvárosok Európai Tanácsának (ECOVAST) alelnöke, a Magyar Nemzeti Szervezet elnöke.

Azt is látjuk, hogy nem agrártermelői, hanem vidékfejlesztési kapcsolatokról beszélünk. A gondolat üzenete tehát nem csak az agrártermelés és/vagy a falusi turizmus fejlesztése, hanem alapvetően a kapcsolat a helyi és térségi fejlesztési programok, valamint a programalkotó szereplők és megvalósításban résztvevők között.

Szimbolikus értelemben szólva az a kérdés merül fel, hogyan lehet vidéken a helyi programalkotást egy széleskörű együttműködés bázisán kikristályosítani. A LEADER arról a kódról próbál valamit mondani, ami a kristályosítási folyamatot beindítja, létrehozza és végigviszi. Mindannyian ismerjük iskolai kémia tanulmányokból, amikor a tömény cukor- vagy sóoldatból kellett egy kisebb zsinórra a cukrot, illetve a sót kikristályosítani. Az oldatban a kristályosodási kód benne van, mint ahogyan a helyi közösségekben is a közös programalkotás kódja. Úgy gondolom, a LEADER módszer ebben a folyamatban ad bizonyos kapaszkodókat a helyi programalkotóknak.

A LEADER tehát egy olyan fejlesztési módszer, megközelítési mód, amely abban segít, hogy a helyi közösségek partnerségi alapon hogyan alakíthatják eredményesebben a közös jövőjüket.

A LEADER európai fejlődése

1991–1993 között a program kísérleti jelleggel **LEADER I.** néven indult. Ennek a szakasznak a hangsúlyai a területi megközelítés, a partnerség és a hálózat kialakítása voltak. A program forrása ebben a ciklusban 400 millió ECU volt a Strukturális Alapok forrásaiból. Ebben az időszakban több mint száz helyi LEADER csoport (Local Action Group – LAG) alakult szer- tet Európában.

1994–1999 között a program **LEADER II.** néven, továbbra is kísérleti jelleggel folytatódott. Ekkor a hangsúly az innováció és az együttműködés volt, s már kibővített forrással, mintegy 1,7 milliárd ECU-vel rendelkezett. Ebben az időszakban ezer fölé nőtt a helyi LEADER csoportok száma, és a Brüsszelben működő Observatórium erős információs hálózatot alakított ki csoportok számára.

Időközben 1996-ban civil kezdeményezésre és jelentős civil részvétellel hívtak össze az írországi Cork-ban egy azóta neves- sé vált tanácskozást. Itt fogadták el az úgynevezett **Corki Deklarációt**, ami egyrészt megerősítette az Unió Közös Európai Agrárpolitikájának (CAP) továbbfejlesztési igényét, ebben a vidékfejlesztés karakteresebbé tételét. A Corki tanácskozás, így a deklaráció valójában a LEADER módszert, annak filozófiai elemeit pontonként erősíti meg. Ez a deklaráció a mai napig hat és szellemisége az egyik meghatározó eleme az Unió közös agrárpolitikája fejlesztésének.

A LEADER I. és II. szakaszban, vagyis a 90-es években kizá- rólag csak az Európai Unió területéről, vagyis a tagállamok vi- déki kezdeményezéseivel lehetett a programhoz kapcsolódni. Ebben változás a program harmadik periódusában, a **LEADER+** keretében történt, vagyis 2000-től a program bizo- nyos értelemben kinyílt Európa egésze számára. A program- nak ebben a szakaszában – a kísérleti jelleg fenntartásával – a hangsúly a helyi kezdeményezések lehetséges egyesítésére, a hálózati együttműködés szakmai kapcsolataira helyeződött át. Ebben az időszakban, vagyis a 2000–2006 közötti költ- ségvetési ciklusban 2,2 milliárd euróra emelték a program költségvetési keretét.

A LEADER+ közösségi kezdeményezés bázisa, céljai és tartalma

A program alapvetően *három uniós jogszabályi bázisra* épít, amelyek a következők:

1. A 2000/C 139/05 számú Bizottsági Irányelv szabályozza a LEADER+ kereteit.
2. Az 1260/1999. sz. Európai Tanácsi Rendelet 20(1)(C) cik- ke meghatározza a Strukturális Alapok vidékfejlesztéssel kap- csolatos irányelveit.
3. Az 1257/1999. EK Rendelet szabályozza a vidékfejlesztés támogatását az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garan- cia Alapból (EMOGA).

A program átfogó célja a vidék szereplőinek támogatása és bátorítása abban, hogy térségük hosszabb távú lehetőségeit mérlegeljék és kihasználják. A program támogatni kívánja az integrált és innovatív helyi fejlesztési stratégiák megvalósítá- sát, melyek a fenntartható fejlődésre irányulnak, és új megol- dásokra bátorítanak a helyi gazdasági potenciál kihasználásá- ban, a térség munkahelyteremtésében, a természeti és kulturális örökség megóvásában, valamint a helyi közösségek szervezeti adottságainak javításában.

A LEADER+ program a **fenntartható fejlődés** perspektívájá- ból indul ki, melyet az 1992-es Rio de Janeiro-i csúcstalálko- zón a következő módon határoztak meg: a fejlesztés olyan módja, melynek célja: „... a jelenlegi korosztály szükségletei- nek kielégítése anélkül, hogy a következő generációkat meg- gátoljuk abban, hogy elérjék sajátjaikat.”

A program specifikus céljai felkarolni az innovatív jellegű, te- rületi alapú fejlesztési stratégiákat, kihangsúlyozva a projektek:

- ◆ gazdasági fenntarthatóságát,
- ◆ munkahelyteremtő hatását (a fiatalok helyben tartására és a nők egyenjogúságára vonatkozóan),
- ◆ a helyi és térségi kapcsolatok erősítését, a tapasztalatok át- adását.

A program kedvezményezett területei behatároltak. Ez a kezdeményezés olyan vidéki területek számára született, melyek fizikai, gazdasági és társadalmi szempontból homogén egységet képeznek, ahol:

- ◆ a lakosság létszáma 10 000–100 000 fő közötti és kisebb 120 fő/km²-nél,
- ◆ rendelkezésre állnak a szükséges emberi és pénzügyi erőforrások.

A LEADER+ kedvezményezettjei a Helyi Akciócsoportok (LAG-ok), illetve az általuk megjelölt szereplők, akik megvalósítói a programnak.

A Helyi Csoportok **partnerségi elven** épülnek fel, így az alábbi területeket képviselik:

- ◆ a helyi és térségi közintézményeket,
- ◆ a helyi civil társadalmat és
- ◆ a helyi érdekeltégű üzleti szférát.

A Helyi Csoport működése során kikötés, hogy a közintézmények a döntéshozó szervezetekben kevesebb mint 50%-ot képviselhetnek.

A LEADER+ keretében támogatható helyi intézkedések szigorúan behatároltak. Így olyan helyi vidékfejlesztési stratégiák és programok kapnak támogatást, amelyek:

- ◆ alulról szerveződnek,
- ◆ kísérleti jellegűek,
- ◆ területileg és ágazati tartalom tekintetében integráltak.

A helyi stratégia és fejlesztési program egy adott vidéki térség erőforrásaira, tudásbázisára, a konkrét helyi feladatok elvégzésére kell egyesítsék a különböző szereplőket. Az elvárt **prioritások** az adott vidékfejlesztési programok számára olyan új eljárások, megoldási módok és új technológiák alkalmazása, melyek:

- ◆ a vidéki térségek és azok termékeinek versenyképességét növelik,
- ◆ a helyi termékek hozzáadott értékét javítják,
- ◆ a kis termelési egységek piaci csatlakozási esélyeit növelik,
- ◆ a természeti és kulturális erőforrásokat legoptimálisabban hasznosítják;
- ◆ az életminőséget javítják,
- ◆ a fiatalok helyben tartását, a nők egyenjogúságának érvényesítését eredményezik.

A stratégiának, a választott megoldásoknak tartalmaznia és céloznia kell a **fenntartható fejlődésre irányuló szándékot**.

Együttműködés és hálózatépítés

A program keretében az együttműködés lehetőség, de egyben elvárás is. Ez lehet területközi együttműködés a tagállamokon belül és/vagy azok között. De ugyanígy preferált a

nemzetek közötti együttműködés, akár a tagállamokon túl is.

Az együttműködések fő céljai:

- a program megvalósításához szükséges kritikus és optimális nagyságrend elérése,
- az egymást kiegészítő és erősítő tevékenységek megtalálása,
- a tudástranszfer biztosítása.

A LEADER+ program egyik alapvető prioritása az elért eredményeknek, a tapasztalatok és új ismeretek valamennyi érdekelt fél közti lehetséges cseréje. Ennek bázisa a **LEADER Hálózat** működtetése. A hálózatban való aktív részvétel a LEADER+-ban a kedvezményezettekre kötelező. Ami annyit jelent, hogy a megfogalmazott helyi program keretében, illetve során elért eredményekről minden releváns információt az érdeklődők számára hozzáférhetővé kell tenni.

Az Európai Bizottság az előírásaiban azt javasolja, hogy ezt a feladatot egy hálózatszervezési egység, vagyis a LEADER **Obszervatórium** végezze. Az Obszervatórium feladatai:

- ◆ az átadható jó gyakorlatra vonatkozó információk országos szintű gyűjtése, elemzése,
- ◆ a tapasztalatok cseréjének szervezése, különösen a kevésbé fejlett területeken,
- ◆ partnerközvetítés és gyakorlati segítség nyújtása az együttműködéshez,
- ◆ a hálózat folyamatos építése, a működtető szervezet fejlesztése,
- ◆ a LEADER+ tanulságainak elemzése, időszakos összegzése és javaslatok kidolgozása.

A LEADER+ program elvárásai a helyi program felépítésében egy **lépésről-lépésre** haladó gyakorlatot fogalmazznak meg a következők szerint:

1. Terület-specifikus elemzés az összes lehetséges helyi szereplőt a terület közép-, illetve hosszú távú jövőképét illetően.
2. A célkitűzések, a stratégiai prioritások megfogalmazása, az elvégzendő intézkedések ennek megfelelő rangsorolása.
3. A program-menedzsment (LAG) kialakítása, majd – a helyi szereplőkkel együttműködve – az elhatározott konkrét intézkedések meghatározása.
4. A tervezett közvetlen eredmények megvalósítása.
5. Helyi projektek hatásainak mennyiségi és minőségi értékelése.
6. A LEADER módszer hozzáadott értékeinek elemzése.

A LEADER+ sarokkövei

A LEADER módszernek általában is, de a jelenleg futó LEADER+ programnak összegezve hét alapeleme határozható meg, amelyek a következők:

1. Terület-specifikus, avagy területen alapuló megközelítés

Vagyis egy vidéki terület erősségeire, gyengeségeire, erőforrásaira alapoz. A térség egységes (homogén, összefüggő) vidéki egység kell legyen, melyet belső társadalmi kohézió, közös történelem, közös hagyományok jellemeznek, valamint közösségi tudattal rendelkezik, illetve ennek megteremtése határozott cél és lehetőség.

2. Alulról felfelé irányuló programalkotás

A helyben élők közösen és helyben, a helyi adottságokra és lehetőségekre építve fogalmazzák meg saját problémáikat a saját térségük fejlesztése érdekében.

3. Partnerségi megközelítés

A programalkotásban és a megvalósításban felelősen és egyenrangúan részt vesznek a helyi közigazgatások, illetve gazdasági és civil szereplők egyaránt.

4. Innováció

A közösen kialakított program és kezdeményezés arra fókuszál, hogy az intézkedések és a megvalósítás is innovatív, újszerűek legyenek.

5. Integrált megközelítés

A helyi fejlesztési program és az akciótervek olyan feladatokat határoznak meg, melyek összekapcsolnak több helyi fejlesztési programot:

- egy ágazat érintettsége esetén legalább annak több szakterületén,
- több ágazat között, vagy
- térségek közötti kapcsolatteremtést eredményeznek.

6. Területek közötti kapcsolatépítés és együttműködés

A helyi LEADER program magába kell foglalja az információk cseréjének tervét, az innováció átadásának módját is. Ezt a programban résztvevők szervezett hálózaton keresztül, az Observatórium segítségével végzik.

A LEADER hálózat célja, hogy:

- megszüntesse a Helyi Csoportok egymástól való elszigeteltségét,
- megteremtse egy közös információs és tudásbázist,
- analizálja a helyi beavatkozások és intézkedések eredményeit.

7. Helyi finanszírozás és menedzsment

A helyi projektmenedzsment, vagyis az úgynevezett LAG-ok felelősek a finanszírozási és az irányítási döntésekben. Ebbe beletartozik a helyi források ésszerű koordinációja, a finanszírozás szervezése és a pénzfelhasználás ellenőrzése is.

A magyarországi LEADER program tapasztalatai

Magyarországon a LEADER programhoz történő csatlakozásra a felkészülés 2000-ben, még az Unióhoz történő csatlakozás előtt kezdődött meg. Ekkor – némi brüsszeli

tájékozódás után – a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium irányításával létrejött egy LEADER szakértői csoport, majd a szakértők segítségével rövidesen megfogalmazódott egy **hazai kísérleti program**. Ennek eredményeként pályázat útján 2002-ben – a helyi fejlesztési stratégiák bemutatása alapján – tizennégy helyi LEADER jellegű csoport került kiválasztásra az ország különböző területein.

A programok megvalósításához a magyar kormányzat a felkészülésnek ebben a szakaszában közel 1,2 millió euró összegű támogatást adott a program felépítéséhez, a helyi programok finanszírozásához. Új helyzet alakult ki azzal, hogy az ország 2004-ben tagja lett az Európai Uniónak, mivel **uniós tagként teljes körűen jogosult** a LEADER+ lehetőségeivel élni. Jelenleg a magyar LEADER program a Nemzeti Fejlesztési Terv Agrár és Vidékfejlesztési Operatív Programja (AVOP) egyik jóváhagyott intézkedéseként szerepel.

A Magyarországon működő LEADER csoportok az elmúlt években jelentősen megerősödtek, és egy részének elhatározásából a közelmúltban megalakult a **Magyar LEADER Szövetség**. A Szövetség a tervei szerint az együttműködés fejlesztése mellett a módszer hazai terjesztését és bizonyos érdekérvényesítő szándékot is céloz.

Összegzés

A LEADER módszer ismeretében, a téma összefoglalóként célszerű néhány általános megállapítást tenni. Feltehetjük a kérdést, hogy **mit is jelent számunkra** a módszer? Tényleg benne van a **kristályosítási kód**? Azt azonnal meg lehet állapítani, hogy nem egy közvetlen pénzszerzési, pályázati lehetőség. Talán úgy lehet fogalmazni, hogy **új szemléletmód**, ami vélhetőleg sikeresebbé teszi az **uniós pályázatokat**, így közvetetten eredményesebben tudunk a vidék fejlesztésére **forrásokat** szerezni. Ehhez viszont néhány **paradigmaváltást** el kell még végezzünk gondolkodásmódunkban, frazeológiánkban, működésünkben.

Csak két témakört emelnék ki a tartalmi összegzésben.

1. A „vidékfejlesztés”, a „vidékpolitika” kifejezést egyre többet használjuk Európa-szerte. Amikor konkrét programokban gondolkodunk – valljuk be őszintén –, az **agrártermelésen túl** nehezen jutunk. Legfeljebb a faluturizmus az, ami halványan fel-felvillan. A LEADER megközelítés ebben, ugyan kicsit kényszerűen, de segít. A LEADER módszer **területi és integrált jellege** elgondolkodtatja a programban részt venni szándékozókat az ágazatközi, esetleg területközi kapcsolatok lehetőségéről. És ez valószínűleg jó!

2. A LEADER programban a **partnerség** nem csak fraze-

ológia, hanem filozófiai sarokpont. Gondoljuk el – bármelyik oldalon is ülünk –, a helyi és térségi közhatalom a civil társadalom programalkotásba történő bevonását hol oldotta meg olajozottan? Hol oldották meg teljes mértékben a helyi vállalkozókkal az együttműködést? Na és hol működik ez **a három terület teljes harmóniában** a helyi és/vagy térségi fejlesztésekben? A kérdés persze költői, és valószínűleg még sokat kell tenni ezeken a területeken.

A LEADER módszer alkalmazása, ugyan itt is némi kényszerrel – mert a kvalifikáció egyik kritériuma –, de konkrét igényt támaszt. Ezért is többünknek, akik a LEADER módszer népszerűsítésével foglalkozunk, meggyőződésünk, hogy ez **a helyi demokrácia egyik intelligens fejlesztési eszköze**. Már ezért is indokolt, hogy ez a Civil Fórum ezt a módszert magának tekintse.

Végül még néhány mondat az **információs kapcsolatokról**. Jelenleg a LEADER programról általános és folyamatos konkrét információk szerezhetők be a következő csatornákon:

1. Európai Információk:

1.1. Európai Bizottság:

<http://europa.eu.int/comm/agriculture/rur/leaderplus>

1.2. LEADER+ Obszervatórium

contact.point@leaderplus.org

2. Magyar Információk:

2.1. Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium

www.fvm.hu - AVOP - LEADER

2.2. ECOVAST Magyarországi Egyesület

www.ecovast.hu - LEADER Hírek

grajnai@ecovast.hu - Rajnai Gábor elnök (vagy logos@grajnai.hu)

2.3. Magyar LEADER Szövetség

gaia@zpok.hu - Varga Géza elnök

Az ECOVAST nevében jelzem a jelenlétüknek, hogy mint civil szervezet vállaljuk, hogy:

- a LEADER jellegű helyi együttműködések szerepeltetjük a honlapunkon és
- segítünk Magyarországon és Európában együttműködő partnerek keresésében.

Hírek

A Magyar Közgazdasági Társaság 42. Vándorgyűlése

A Magyar Közgazdasági Társaság 42. Vándorgyűlésének idén Eger adott otthont. A színvonalas rendezvényt 2004. augusztus 26–28. között tartottuk a Hotel Eger-Park konferenciaközpontban. A résztvevők száma megközelítette a félezeret. A jelenlétük között voltak neves politikusok, szakemberek, menedzserek, de vendégeinként üdvözölhettük a Romániai Magyar Közgazdász Társaság képviselőit is.

Egy rövid ízelítő az előadók közül, a teljesség igénye nélkül: Csillag István – gazdasági és közlekedési miniszter; Járai Zsigmond – a Magyar Nemzeti Bank elnöke; Augusztinovicz Mária – Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet; Bakonyi Péter – helyettes államtitkár, Informatikai és Hírközlési Minisztérium; Vértes András – a GKI Gazdaságkutató Rt. elnöke; Kovács Árpád – az Állami Számvevőszék elnöke; Szaló Péter – a Nemzeti Fejlesztési Hivatal elnöke.

Dr. Kádár Béla, társaságunk elnöke, a vitaindító nyitóelőadásban hangsúlyozta, hogy bár az elmúlt év óta sok mindenben javultak a magyar gazdaság mutatói, még mindig nagy probléma az általános egyensúlyhiány, amely a költségvetésben, a területi térségek közötti különbségben és a munkaerőpiacon is mutatkozik. A konferencia központi témája a versenyképesség kérdésköre volt, de a szekcióüléseken belül a különböző érdeklődésű szakemberek is színvonalas előadások során vitathatták meg nézeteiket.

A vándorgyűlés sokszínűségét mutatja a hét szekció által boncolgatott kérdések széles köre is:

I. Felzárkózási törekvések az európai integrációban és a lisszaboni stratégia

A szekció fő témakörei a népesedés, a foglalkoztatási rendszer és a nyugdíjrendszerre nehezedő nyomás, a termelékenység, az információs társadalom, a kutatásfejlesztés és a felsőoktatás voltak.

II. A magyar gazdaság helyzete – fiskális politikai kihívások

A gazdaságpolitikai szekció egyik részében a magyar gazdaság jelenlegi helyzetével, kilátásaival és a gazdaságpolitika értékelésével, a másik részében specifikusan a nagyon lényegesnek tartott problémakörrel, a fiskális politika helyzetével és kilátásaival foglalkoztak.

III. Államigazgatás és államháztartás

Kovács Árpád, a magyar Számvevőszék elnöke, a politikai és a gazdasági versenyképességről mint összetartó fogalmakról beszélt. Mint kifejtette, tipikusan a kijavíthatatlan, visszatérő pénzügyi problémák olyan kérdésekhez kapcsolódnak, amelyek politikai kompromisszumoknak a fenn tarthatatlanságát jelzik, pl. a társadalombiztosítás vagy önkormányzati rendszer területén.

IV. Nemzetközi versenyképességünk

Az előadások különböző oldalról közelítették meg a regionális versenyképességet, a nemzeti versenyképességet, az iparági, vállalati, termékszintű versenyképességet. A vállalati

ti versenyképesség feltétele – mint ahogy azt záróbeszédében Nyíri Iván, a MAHART elnök-vezérigazgatója kifejtette –, hogy a vállalat legyen képes a környezeti és a vállalaton belüli változások érzékelésére és az ezekhez való alkalmazkodásra.

V. Informatika és európai felzárkózás

A szekcióülésen szó volt a vállalkozások webjelenlétéről, a magyar Internet-ellátottságról, az e-businessről, lemaradásainkról és erősségeinkről is az informatika területén.

VI. Agrárgazdaságunk az Európai Unióban

Az ülés résztvevői képet kaphattak a magyar agrárgazdaság belső állapotáról, majd az adaptáció árupiaci összefüggéseiről, de szó volt még az agrárgazdaság versenyképességének növeléséről és az európai agrárpolitikáról is.

VII. Kohézió, regionalitás és uniós támogatások

Szaló Péter, a Nemzeti Fejlesztési Hivatal elnöke kifejtette, hogy mennyire felértékelődött a regionalitás, a kohézió. Egyrészt az európai uniós tagság miatt, hiszen a közösségben a kohéziós politika igen jelentős arányt képvisel. Elmondta, hogy a gazdasági növekedést alapvetően meghatározza a fejlesztéspolitika, hogy a beruházások milyen volumenben valósulnak meg, milyen lesz azok jellege, s milyen lesz azok térbeli eloszlása. Másrészt jelentős kihatása lesz a hazai költségvetésre.

Balázs Péter, az Európai Bizottság tagja záróbeszédében ahhoz adott támpontot, hogy merre induljon el az új politikai elit, hogy be tudjunk tagozódni ezekbe az új európai és nemzetközi realitásokba. Azt is tudjuk azonban, hogy ehhez fejlesztési koncepció, hosszú távú elképzelések szükségesek.

Csordás Izabella

Rezumatul revistei în limba română

Cooperare în interesul dezvoltării rurale în procesul aderării la Uniunea Europeană

CIOTLĂUȘ JUTKA

Secțiunea economică din cadrul Forumului Civil organizat în perioada 10-12 septembrie 2004 la Cluj Napoca, și-a ales o tematică foarte actuală: Cooperare în interesul dezvoltării rurale în procesul aderării la Uniunea Europeană.

Cele șapte prelegeri susținute în cadrul secțiunii s-au bucurat de un mare interes din partea celor 30–35 participanți, permanent prezenți la lucrări. Prelegerile au avut un nivel științific ridicat. Conferențiarilor au abordat problematica mediului rural din mai multe puncte de vedere, au discutat rolul cooperativelor, au analizat diferitele programe ale Uniunii Europene referitor la acest domeniu. În cadrul secțiunii s-au auzit păreri pro și contra în legătură cu întrebarea: Este periclitat mediul rural de aderarea la Uniunea Europeană sau nu? Conferențiarilor au încercat să dea răspuns la întrebarea: Care sunt rezoluțiile?

Dezvoltarea și reînnoirea satului, apărarea și păstrarea moștenirii materiale și spirituale. Dezvoltarea activității agricole în scopul asigurării unei garanții puternice de realizare de venituri alternative, condiție principală în procesul de aderare la Uniunea Europeană.

SOMOGYI NORBERT

În expunerea sa, autorul – referent de specialitate la Ambasada Ungariei – prezintă problemele de care s-a lovit agri-

cultura franceză – mai ales – după cel de-al doilea război mondial, măsurile luate de guvernul francez, soluțiile aplicate pe parcurs pentru frânarea depopularizării satelor, pentru reținerea tineretului în scopul de a asigura continuitatea în activitatea gospodărească de la sate. Se prezintă câteva date statistice, din care reies proporțiile acestui fenomen. Se arată că la sfârșitul secolului al XIX-lea în Franța numărul micilor gospodării agricole se cifra aproape la 6 milioane. La sfârșitul celui de al II-lea război mondial, numărul lor s-a redus la două milioane, ca în 1980 să scadă sub un milion. La începutul anului 2004 numărul gospodăriilor agricole abia atinge șase sute de mii. În această situație lipsa de produse alimentare se simțea tot mai mult pe piață.

Pentru a preveni depopularizarea satelor din anii șaptezeci s-au luat măsuri pentru stimularea stabilirii tineretului în mediu sătesc. Astfel în 1973 tinerii care se stabileau în regiuni muntoase au primit ajutoare bănești, ca din 1976 această măsură să fie generalizată pe toată țara. Au apărut o serie de legi de orientare agricolă cu scopul de a stimula modernizarea structurii gospodăriilor, precum și a structurii producției acestora. Au fost înființate diverse fundații (SAFER, CNASEA, ADASEA). Drept urmare a măsurilor luate numărul gospodăriilor s-a redus cu 50%, în schimb dimensiunea lor a crescut sensibil, deasemenea și productivitatea lor.

Problemele însă nu au dispărut. Au crescut prețurile imobilelor ca urmare a creșterii cererii. Cererea pe piață, în majoritatea cazurilor, nu s-a manifestat din partea celor care intenționau să desfășoare activitate agricolă, ci mai degrabă de persoane care căutau să fugă din centrele aglomerate, deci așezarea lor în mediu rural nu a dus la creșterea

activității agricole, din contră, a avut drept consecință susținerea de terenuri din agricultură. Astfel au apărut în jurul marilor aglomerații așanumitele zone “periurbane”, cu toate consecințele negative de natură socială.

Legat de aceste probleme s-au pronunțat reprezentanții diverselor, organizații și grupări sociale. Conform acestora necesita formularea urgentă a unei concepții noi dezvoltării regiunilor pe termen lung care, să aibă în vedere interesele societății, care să cuprindă în mod obligatoriu zece probleme acute, care frământă societatea franceză. Printre aceste probleme reținem doar câteva:

- și în jurul orașelor trebuie indicate și păstrate acele terenuri care sunt proprii activității agricole;
- trebuie indicate și delimitate zonele agricole, industriale, de recreere, precum și cele cu destinație de domiciliu;
- trebuie analizată profund creșterea anormală a cererii pe piața imobilelor și legat de aceasta, cauzele “presiunii pieții”;
- tineretul așteaptă și în continuare obținerea de ajutor din partea fundațiilor SAFER, pentru a putea obține imobile agricole la prețuri acceptabile etc.

Oficiul de dezvoltare a teritoriilor din provincie (DATAR), subordonat președintelui consiliului de miniștri, a elaborat un studiu privind modul de rezolvare a acestor probleme. În acest studiu s-au stabilit trei categorii noi pentru așezările franceze:

1. “les campagnes de ville”, care cuprinde zonele de locuit, formarea cărora urmează să aibă loc,
2. “les campagnes les plus fragile”, zonele cele mai traumatizate, unde este necesară o largă colaborare socială pentru păstrarea echilibrului și
3. “les nouvelles campagnes”; este vorba de acele zone unde neapărat trebuie sprijinite dezvoltările pornite recent.

Toate acestea evidențiază necesitatea elaborării de programe, care să asigure interesele pe termen lung a producției agricole, ținându-se cont deopotrivă de organizarea proprietăților, de protejarea mediului ambiant, a turismului rural, cât și a odihnei active. Dacă nu se realizează aceasta o parte a regiunilor rurale vor deveni a nimănui, în aceste zone va dispărea producția agricolă, ceea ce nu poate fi interesul nici unui membru al societății.

Având în vedere această situație în momentul de față, în Franța este pe ordinea de zi a parlamentului proiectul unei noi legi rurale, care încearcă să răspundă la planurile de dezvoltare pe termen lung a terenurilor care pot fi înșirate în cele trei tipuri principale, planuri ce diferă de la regiunile în care domină producția agricolă, de cele care se evidențiază printr-o puternică dezvoltare demografică, precum și de zonele preurbane. În proiectul de lege se prezintă printre altele, prioritar

îmbunătățirea condițiilor producției agricole și a creșterii animalelor prin pășunat în regiunile muntoase, sprijinirea în mod evidențiat a tinerilor gospodari, sprijinirea activităților prin care se realizează încasări alternative, sprijinirea turismului rural, producției de alimente cu specific local, care se evidențiază cu un procent mare a valorii adăugate, producția “bio”, creșterea procentului de valorificare directă a produselor, producția specialităților caracteristice etc.

În încheiere se prezintă date privind realizările în acest domeniu, nu numai de Franța, dar și de alte state membre UE (Italia, Portugalia, Spania, Grecia).

Oare Uniunea Europeană constituie pericol pentru meleagurile noastre?

LANTOS TAMÁS

Autorul, președintele Fundației “Ormánság” din Ungaria, în expunerea ținută la Forumul civil care a avut loc la începutul lunii septembrie la Cluj, se limtează doar la analiza efectelor negative, la pericolele pe care le comportă aderarea la UE a țărilor din centrul și estul Europei. În mod voit nu se ocupă cu avantajele aderării, deoarece ele sunt larg prezentate publicului în presă, în diversele publicații. În aceste publicații se neglijează însă tratarea, analiza efectelor negative, care – din păcate – sunt multe, prezentând pericol efectiv pentru aceste țări. Ori fără cunoașterea acestor aspecte, fără luarea din timp de măsuri adecvate, nu vom putea anihila efectele negative ale aderării.

Înțelegând prin “meleaguri” o regiune geografică dată, formată în decursul mileniilor drept necesitate reală, obiectivă, autorul se oprește la bazinul Carpaților, valorile căruia, chiar în situația lui ciopârțită, trebuie păstrate, apărate. Din păcate prin înființarea așanumitelor “regiuni euro” practic se desființează regiunea istorică a Carpaților, regiune formată în decursul mileniilor ca o unitate reală, obiectivă pentru satisfacerea necesităților populației. Prin înființarea în mod birocratic a unor regiuni artificiale, ca bunăoară Regiunea Euro a Alpilor și Adriaticii, sau a Regiunilor Euro a Carpaților, în loc de rehabilitarea meleagului organic al bazinului carpatic, se procedează la felierea lui. Se analizează Directivele de cadru ale Apelor (Water Framework Directive) elaborate de UE, prin care se urgentează elaborarea de planuri de dezvoltare al bazinelor de colectare a apelor (River Basin Management Plan), realizarea lor – probabil – va fi finanțată de UE. Aceste planuri vor putea servi întărirea bazinului carpatic, numai dacă ele vor fi elaborate pentru principalele râuri, fluvii ale regiunii (Drava, Sava, Tisa, Morava și afluenții acestora). Dar dacă în aceste planuri rol prin-

cipal va avea Dunărea, regiunile mai mici de colectare din interiorul bazinului carpatic vor fi subordonate colectării apelor Dunării, atunci și bazinul carpatic va fi subordonat Europei. Dacă toate regiunile locale de colectare nu vor fi cuprinse într-o unitate regională proprie, se va continua felierea bazinului carpatic, care va avea consecințe dezastruoase pentru populația regiunii. Autorul arată că din materialele publicate în acest domeniu, lipsește expresia “Bazinul Carpatic”, ceea ce înseamnă neglijarea de către instituțiile UE a acestei regiuni.

În continuare autorul se aprofundează în analizarea acestei situații care oglindește o perspectivă sumbră a bazinului carpato-dunărean și formulează o serie de măsuri ce trebuie luate din timp pentru a preveni dezastrul. În încheiere subliniază necesitatea aplicării la elaborarea strategiei principiul “gândește global – acționează local”, ceea ce înseamnă să fi radical, dar acționează în mod real.

Dezvoltarea regională și organizațiile civile (nonguvernamentale)

CSOMÓS ATTILA

În expunerea prezentată la al VI-lea Forum al Organizațiilor Civile Maghiare din Ardeal, pornind de la conținutul politicii UE privind dezvoltarea regiunilor, care se concretizează în întărirea capacității de concurență teritoriilor, în care existența populației o asigură în primul rând producția agricolă, precum și contribuția la menținerea locurilor de muncă și dezvoltarea acestora, prin care se poate îmbunătăți sensibil condițiile de viață a populației din regiune.

Autorul schițând situația din țara noastră, ne dă câteva date statistice privind populația din provincie, numărul căreia se cifrează aproximativ la 10,3 milioane de locuitori, dintre care aproape jumătate, din punct de vedere al vârstei, se poate considera populație activă. Întrucât la orașe încă nu s-a terminat procesul de privatizare și reprivatizare, reorganizarea industriei, introducerea tehnicii și tehnologiei dezvoltate, lichidarea șomajului, ar trebui să se asigure în provincie populației active arătate mai sus, posibilitate de muncă. Aceasta ar reveni sectorului agricol, dezvoltării prestărilor de servicii strâns legate de agricultură. Aceasta însă nu este posibilă, deoarece în prezent în țara noastră numărul gospodarilor cu proprietăți de 1,54-2,5 ha. atinge 4,2 milioane și chiar dacă s-ar porni procesul de concentrare a pământurilor, formarea de gospodării, mărirea cărora în țările din UE se cifrează în medie la 100 ha., la noi aceasta ar însemna, la nivel național, doar 140.000 de

gospodării, întrucât pe total întinderea suprafețelor agricole în țara noastră este sub 14 milioane de ha. Având în vedere că numărul total al satelor în țara noastră este de 13.000, în medie pe un sat ar veni 11 gospodării. În această situație 143.000 de gospodari ar putea asigura producerea produselor agricole. Față de numărul populației active din provincie (5,4 milioane), acest număr este infim.

Reiese deci că în țara noastră nu pot fi rezolvate problemele populației din provincie numai prin simpla concentrare a gospodăriilor agricole.

După părerea autorului, având în vedere că fiecare sat diferă prin condițiile existente (condițiile de mediu, mersul vremii, cantitatea anuală a apei meteo, rezervele apei de băut, calitatea terenului productiv, tradițiile culturale, de construcții, de alimentație etc.), problema unei regiuni nu înseamnă rezolvarea necazurilor unui grup restrâns al populației. Pe lângă concentrarea posibilităților locale de rezolvare în general a problemelor prin aplicarea de măsuri eficiente de politică agricolă, trebuie elaborată o strategie proprie ținând cont de condițiile locale, care să asigure, prin diversificarea activităților, valorificarea cu maximă eficiență a posibilităților locale. În această activitate revine un rol deosebit de important organizațiilor civile, diverselor organizații neguvernamentale și fundațiilor. Fără contribuția efectivă a acestora la identificarea produselor agricole pentru care condițiile locale sunt cele mai adecvate, prin producerea cărora se va putea asigura maximă capacitate de concurență pe piață, nu se poate realiza dezvoltarea economică locală, un nivel ridicat al vieții pentru localnici.

Rolul cooperativelor în aderarea la Uniunea Europeană

DR. SZABÓ ZOLTÁN

În expunerea sa, autorul, secretar al Uniunii Pentru Colaborarea Cooperativelor “FURNICA” (Ungaria), se oprește la următoarele probleme:

- a) În ce direcție și pe marginea căror relații de forță se modifică politica agrară a Uniunii Europene? Cu alte cuvinte la ce fel de Uniune Europeană se va adera România?
- b) În concepția statelor inițiale ale UE ce se înțelege prin “cooperativă”, ce înseamnă lărgirea Uniunii la 25 a statelor membre?
- c) Ce rol revine cooperativelor în asigurarea venitului pentru producători, precum și în păstrarea puterii regiunilor de menținere pe loc a populației?
- d) Ce fel de măsuri luate de comunitate vor putea ajuta îmbunătățirea poziției asociațiilor cooperatiste a producătorilor.

Autorul analizează în mod aprofundat modificarea politicii agrare comunitare (Common Agricultural Policy), care a avut loc în 2003, ca urmare a presiunilor în urma tratatelor purtate privind cu privire la comerțului mondial și la pretențiile de consum formulate, subliniindu-se multiplele compromisuri care au fost cuprinse în Agenda 2000. Se arată că în cadrul reformelor ocupă loc central agricultura multifuncțională, care furnizează imaginea viitorului pentru cei care lucrează în sectorul agricol. Această imagine a viitorului înseamnă armonizarea dezvoltării omogene a agriculturii și regiunii, în care politica de piață și politica regională ocupă loc la același nivel.

Se tratează pe larg: ce se înțelege în UE prin cooperativă? Se pornește de la ordinul Consiliului european nr.1435/2003, subliniindu-se acele principii care stau la baza funcționării cooperativelor:

- principiul liberului consimțământ și al intrării libere în cooperativă
- control democratic
- participare personală
- autonomie de organizare și independență
- învățământ profesional, perfecționare profesională și informare
- asociere între cooperative.

Aceste principii, aprobate pe plan internațional, care constituie de fapt adevăratele valori ale cooperatiei, au fost aplicate cu totul formal în țările Europei centrale și de est, fapt pentru care există deosebiri profunde între cooperatia din țările apusene și între cele din țările din Europa centrală și de est. Deosebirea de bază constă în faptul că până când în cooperativele din apus baza sectorului agricol o constituie activitatea desfășurată în cooperative direct de producătorii cu funcția de bază în agricultură, cooperativele din țările din Europa centrală și de est reprezintă întreprinderi în care membrii desfășoară activitatea nu ca proprietari, ci ca salariați, activitate în care predomină producția primară a produselor agricole. În schimb în cooperativele din vest întâlnim abatoare, unități de prelucrare a laptelui, depozite de cereale, ba chiar și mori, precum activitate de valorificare directă pe piață a produselor vegetale, care asigură rentabilitatea unităților cooperatiste, asigurând totodată venituri corespunzătoare membrilor cooperatori.

Pentru a asigura realizarea de venituri acceptabile, precum și întărirea puterii de menținere pe plaiurile natale a populației din provincie, din mediul rural, în mod imperativ este necesară refacerea sistemului cooperatist în aceste țări, cu respectarea întocmai a principiilor clasice, preluarea formelor folosite în țările din apus, realizările cărora consti-

tuie dovada principală a viabilității mișcării cooperatiste numai în prezent, dar și în viitor.

Șansa satului este cooperarea

SOMAI JÓZSEF

În prima parte a studiului autorul descrie situația dezastuoasă în care se găsește în momentul de față satul și arată primejdiile ce se conturează în urma aderării în EU. Dintre acestea amintim: emigrarea tinerilor; probleme sociale acute; metode tehnologice rămase în urmă; lipsă de capacitate de concurență; șansă redusă de valorificare; nivelul redus de educație și pregătire profesională; incapacitate de acțiune; reacția apatică a politicului.

În continuare se constată că este necesară în scurt timp de o schimbare de paradigmă atât în mințile celor interesați în dezvoltarea rurală, cât și în fapte zilnice. În primul rând trebuie regândite concepțiile de asociere, de cooperare, ceea ce în trecut au fost știrbite.

Se pune întrebarea dacă este soluție de ieșire din acest impas. Răspunsul este afirmativ, însă este necesară să se înfăptuiască câteva factori externe și interne, ceea ce se ține de dezvoltarea rurală ca: creșterea dotării bugetare; folosirea intensificată a finanțării EU; îmbunătățirea infrastructurii rurale; aprobarea și aplicarea urgentă a legii cooperatiei; educație și pregătire profesională la nivel european; crearea locurilor de muncă; formarea structurilor de asociere, etc.

În a doua parte a studiului autorul face cunoscut programul de cercetare a Asociației Economistilor Maghiari din România legat de istoria cooperatiei din România și modul în care încearcă să promoveze concepțiile de cooperare, întrucât miza cea mai mare în șansele satului în perioada aderării este găsirea formelor celor mai adecvate de asociere. În atingerea obiectivului au fost deja publicate în temă mai mult de 20 de studii în revista asociației *Forumul Economic* și urmează să apare și un volum în urma rezultatelor cercetării.

Inițiativa colectivului "LEADER" al Uniunii Europene și aplicarea ei în dezvoltarea regională

RAJNAI GÁBOR

Autorul, vicepreședinte al Consiliului European al Satelor și Orașelor mici (ECOVAST), președintele Organizației Naționale Maghiare, în expunerea ținută la Forumul Organizațiilor Civile Maghiare din Transilvania, a vorbit despre diversele inițiative comunitare ale Consiliului European al Satelor și

Orașelor mici, despre scopul urmărit prin aceste inițiative, despre conținutul programelor elaborate ca urmare ale acestor inițiative, precum și despre rezultatele obținute, din 1991, când a fost lansată această inițiativă, care poartă denumirea de metoda LEADER.

Drept introducere se prezintă pe scurt istoricul, rădăcinile, formarea și dezvoltarea acestei mișcări, precum și scopul fixat.

LEADER-ul inițiat în 1991 de Comitetul UE, face parte din familia inițiativelor comunitare finanțate de UE, caracteristica căreia este că la baza lor stă drept principiu, că inițiativa trebuie să fie locală și să pornească de jos în sus.

Numărul de asemenea programe care funcționează în prezent este patru:

1. programul INTERREG, prin care se finanțează colaborarea peste frontiere cu scopul de armonizare a acestor colaborări, pentru realizarea unei dezvoltări echilibrate între diversele regiuni,

2. programul EQUAL, care are drept scop dezvoltarea surselor umane, finanțând cu precădere programele prin care se urmărește deființarea discriminărilor existente între bărbați și femei,

3. programul URBAN, prin care se sprijină terenurile urbane care sunt într-o situație de criză și

4. programul LEADER+, prin care se urmărește echilibrarea inegalităților existente în dezvoltarea regiunilor.

Programul LEADER (Liaison Entre Action pur Develop,ent de Economie Rural) s-a născut ca urmare a deosebirilor mari existente între diversele spații geografice sub aspectul dezvoltării economice, al condițiilor de mediu ambiant, al condițiilor sociale, culturale, tradițiilor politice, al eficienței dezvoltării, precum și al șanselor. Drept consecință a acestora crește sensibil numărul așezărilor defavorizate, crește izolarea lor, precum și diferența dintre întreprinzătorii de la orașe și sate etc. Din denumirarea programului (Liaison Entre Action pur Developpement de Economie Rurale) reiese că nu este vorba de relații, de colaborare în domeniul producției agricole, ci de relațiile de colaborare în domeniul dezvoltării regiunilor.

În continuare se prezintă istoricul programelor LEADER. Programul LEADER, ca cel mai important dintre programe, a fost lansat în anul 1991-93, cu caracter experimental, purtând denumirea de LEADER I. Sursa financiară a acestui

program s-a cifrat la 400 milioane ECU, în această perioadă numărul grupelor locale a depășit o sută.

Între 1994-1999, tot cu caracter experimental, s-a lansat programul LEADER II. În acest program accentul s-a pus pe inovație și pe colaborare. Sursa financiară a fost majorată la 1,7 miliarde ECU. Numărul grupelor locale a crescut, depășind o mie. În această perioadă, în cadrul Observatorului care funcționa la Brussel s-a înființat o rețea puternică de informații pentru grupele LEADER.

Programele LEADER I și II în anii nouăzeci erau accesibile numai statelor membre UE. După 2000 s-a lansat cel de al treilea program LEADER (LEADER+), program deschis pentru toate țările din Europa, indiferent dacă erau sau nu membre ale Uniunii Europene.

Autorul în continuare prezintă programul LEADER II, baza lui, precum și obiectivele urmărite prin program și conținutul acestuia.

Programul în fond se bazează pe trei norme juridice ale Uniunii:

- Directivele Comitetului nr.2000/C 139/05, care reglementează cadrele programului LEADER II,

- Ordonanța nr.1260/1999 al Comisiei al cărui articol nr. 20 (1) (C) reglementează directivele Fondurilor Structurale care se referă la dezvoltarea regiunilor,

- Ordinul nr.1257/1999.EK, care reglementează modul în care se pot obține ajutoare de la Fondul de Orientare și Garanție Agricolă (EMOGA).

Se arată că scopul de ansamblu al programului constă în sprijinirea și încurajarea participanților din regiune în vederea de a aprecia și exploata posibilitățile de perspectivă mai lungă a regiunii. Obiectivele specifice ale programului se referă la sprijinirea strategiilor locale de dezvoltare cu caracter inovativ al proiectelor, privind

- posibilitatea de menținere a caracterului lor economic.
- efectul de creare de locuri de muncă cu precădere pentru tineri și femei,
- întărirea relațiilor de colaborare locală și regională, transmiterea experiențelor acumulate.

În încheiere se prezintă experiența câștigată de Ungaria în aplicarea programului LEADER, adresele de unde putem obține informații generale despre programul LEADER, precum și informații concrete la zi.

